МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Удосконалення нетарифного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки в Україні»

Здобувача вищої освіти II (магістерського) рівня, II курсу, групи МММ-22-1,
спеціальності «Менеджмент»,
освітня програма «Менеджмент митної справи»

_____ Тичука Назарія Віталійовича

Науковий керівник _____ Чорна Тетяна Миколаївна, к.т.н., доцент

Гарант освітньої програми _____ Гребельник Олександр Петрович, д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри митної справи та товарознавства, протокол від «04» 01 2024 р. № 7.

Завідувач кафедри _____ Зубрицький Артур Ігорович, к.е.н.

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 12 31.01.2024
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту задовільно 06.02.2024
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Л.В. Дейнеко
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: О.П. Гребельник
(підпис) (ініціали, прізвище)

О.В. Мельник
(підпис) (ініціали, прізвище)

Г.В. Микитенко
(підпис) (ініціали, прізвище)

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10			
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5			
3. Знання теоретичного практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25			
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10			
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50			
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	68		

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
68	D	задовільно	06.02.2024	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи
Кафедра митної справи та товарознавства
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Освітня програма «Менеджмент митної справи»

Затверджую
Завідувач кафедри
_____О.П. Гребельник
«__18__» ____01_____202_р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти

Тичуку Назарію Віталійовичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: **Удосконалення нетарифного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки в Україні**
Затверджена наказом ректора від «15» 12 202_ р. №_1289
2. Строк здачі закінченої роботи «___» _____ 202_ р.
3. Мета роботи: аналіз складових формування продовольчої безпеки України та визначення ролі в її формуванні заходів нетарифного регулювання; дослідження застосування нетарифних інструментів забезпечення стабільної пропозиції, якості та безпечності продовольства на внутрішньому ринку та пошук шляхів їх удосконалення.
Об'єкт дослідження: механізми забезпечення продовольчої безпеки країни.
Предмет дослідження: заходи нетарифного регулювання, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки в Україні.
Орієнтовна база дослідження: Державна митна служба України
4. Вихідні дані до роботи: митна статистика ДМСУ, періодичні видання, навчальна та наукова література за темою дослідження
5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, графіки, схеми
6. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом):
ВСТУП
РОЗДІЛ 1. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ
1.1. Система національної продовольчої безпеки: структурно-функціональна характеристика, критерії забезпечення та основні загрози.
1.2. Місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України.
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ
2.1. Аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами продовольчих товарів.
2.2. Практичне застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку.
2.3. Нетарифні інструменти забезпечення якості та безпечності продовольства.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ
3.1. Зарубіжний досвід застосування методів нетарифного регулювання для забезпе
продовольчої безпеки.
3.2. Удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої бе
України в умовах війни
ВИСНОВКИ
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ
ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи:

№	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання ет роботи	
		за планом	факт
1	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	25.09.2022	
2	Вибір та вивчення навчальної, наукової та методичної літератури за темою	02.11.2022	
3	Видача завдання науковим керівником	04.02.2023	
4	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	06.05.2023	
5	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	02.09.2023	
6	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	03.10.2023	
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	23.11.2023	
8	Подання роботи для перевірки на наявність плагіату	02.12.2023	
9	Попередній захист роботи	21.12.2023	
10	Отримання відгуку керівника роботи	15.01.2024	
11	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	24.01.2024	
12	Передача директору інституту закінченої дипломної роботи	25.01.2024	
13	Отримання зовнішньої рецензії	27.01.2024	
14	Захист роботи	лютий 2024	

8. Дата видачі завдання: «12» 02 2023 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Чорна Т.М.
(підпис)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гребельник О.
(підпис)

11. Завдання до виконання отримав здобувач _____ Тичук Н.В.
(підпис)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота Тичука Назарія Віталійовича присвячена дослідженню складових формування продовольчої безпеки України та визначенню ролі в її формуванні заходів нетарифного регулювання; аналізу застосування нетарифних інструментів задля забезпечення стабільної пропозиції, якості та безпечності продовольства на внутрішньому ринку та підтримання продовольчої безпеки в умовах воєнного стану.

В роботі висвітлено результати дослідження системи національної продовольчої безпеки, зокрема її структурно-функціональних характеристик, критеріїв забезпечення та основних загроз; визначено місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України; проведено аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами товарів; досліджено практичне застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку; проаналізовано роль нетарифних інструментів забезпечення якості та безпечності продовольства; вивчено зарубіжний досвід застосування методів нетарифного регулювання для забезпечення продовольчої безпеки; окреслено шляхи удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни.

Особистий внесок здобувача полягає в підборі та аналізі джерел літератури за темою кваліфікаційної роботи; дослідженні теоретичних та практичних аспектів обраної теми; вивчення сучасних тенденцій у сфері застосування нетарифних заходів та ролі митного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки країни; аналізі міжнародного досвіду щодо забезпечення продовольчої безпеки та узагальненні особливостей практичного використання нетарифних заходів з метою забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни.

В процесі підготовки кваліфікаційної роботи Тичук Н.В. проявив старанність та цілеспрямованість у розв'язанні поставлених завдань. Результати досліджень апробовані в рамках роботи VI Міжнародної науково-практичної конференції «Якість і безпека харчових продуктів» (м. Київ, Національний університет харчових технологій, 09-10 листопада 2023 р.) та опубліковані в тезах «Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: зовнішньоекономічна складова» у збірнику матеріалів конференції.

Кваліфікаційна робота є завершеним дослідженням. Висновки, зроблені автором, повною мірою відображають зміст дослідження, є чіткими, послідовними і науково обґрунтованими. В тексті зустрічаються незначні друкарські та граматичні помилки, проте вказаний недолік не впливає на загальну позитивну оцінку роботи.

В цілому, кваліфікаційна робота може бути рекомендована до захисту та заслуговує на позитивну оцінку, а її автор – Тичук Назарій Віталійович – на присвоєння ступеня магістра.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи

_____ Чорна Т.М. «___» _____ 2024 р.
(підпис) (дата)

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу

Кваліфікаційна робота здобувача вищої освіти
Тичука Назарія Віталійовича
(прізвище, ініціали)
після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «24» 04 2024 р. № 7 та допущена/не допущена до захисту перед екзаменаційною комісією.

Завідувач кафедри _____ Зубрицький А.І.
(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти Державного податкового університету
Тичука Назарія Віталійовича
«Удосконалення нетарифного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки в Україні»

Актуальність теми. Продовольча безпека – один з ключових елементів соціально-економічного розвитку і важлива складова економічної та національної безпеки держави. Гарантування продовольчої безпеки з боку держави потребує розроблення та реалізації високоефективної національної зовнішньоекономічної, аграрної та фінансової політики задля забезпечення громадян достатнім обсягом продуктів харчування належної якості, стабільності внутрішнього продовольчого ринку, а також продовольчої незалежності країни. Наразі стан продовольчої безпеки України суттєво погіршився, військові дії посилили негативний вплив існуючих загроз та спровокували виникнення нових. В таких умовах держава має запроваджувати низку заходів, у тому числі й у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, спрямованих на надійне забезпечення населення України продовольством, підвищення економічної і фізичної доступності харчових продуктів, недопущення зривів експортних контрактів сільськогосподарської продукції.

Наукова новизна кваліфікаційної роботи полягає у дослідженні системи національної продовольчої безпеки, зокрема її структурно-функціональних характеристик, критеріїв забезпечення та основних загроз. Автором визначено місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України та проведено аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами товарів. Досліджено особливості практичного застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку та проаналізовано роль нетарифних інструментів забезпечення якості та безпечності продовольства. В роботі представлено результати аналізу зарубіжного досвіду застосування методів нетарифного регулювання для забезпечення продовольчої безпеки та окреслено шляхи удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. Представлена на рецензування кваліфікаційна робота відповідає обраній темі. Автором належним чином обґрунтовано вибір предмету, об'єкту і мети дослідження. Робота містить достатню кількість ілюстративного матеріалу, а її оформлення відповідає встановленим вимогам.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність. Висновки, зроблені автором, достатньо повно відображають зміст дослідження, викладені чітко та в логічній послідовності, науково обґрунтовані. Пропозиції, сформульовані в кваліфікаційній роботі, спрямовані на удосконалення нетарифного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки України.

Наявність недоліків. В тексті роботи трапляються незначні друкарські та граматичні помилки. Проте вказаний недолік не впливає на загальне позитивне враження від роботи.

Загальний висновок і оцінка роботи. В цілому кваліфікаційна робота викладена структуровано, змістовно, відповідає встановленим вимогам і може бути рекомендована до захисту з позитивною оцінкою.

Рецензент:
д.е.н., професор
професор кафедри
економіки праці та менеджменту
Навчально-наукового інституту
економіки і управління
Національного університету
харчових технологій Наталія СКОПЕНКО

Відділ кадрів
Підпис(и) Н. Скопенко
затверджую.
Нач. відділу кадрів НУХТ О. Весєдіна
"15" квітня 2024 р.

ННІ економічної безпеки та митної справи

Кафедра митної справи та товарознавства

ДОВІДКА

про перевірку курсової/випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Тичук Назарій Віталійович

Курс/група _____МММ-22-1_____

Тема дипломної роботи

Удосконалення нетарифного регулювання з метою забезпечення продовольчої безпеки в Україні

П. І. Б. наукового керівника

Чорна Тетяна Миколаївна

Дата захисту: 21.01.24

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 100,00% Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень – посилання, цитування; і неправомірних запозичень – пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 0,00%, цитат 8,01%.

Відповідальна особа за перевірку на кафедрі М. Іщук

ЗМІСТ

ВСТУП……..…8
РОЗДІЛ 1. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ……11
1.1. Система національної продовольчої безпеки: структурно-функціональна характеристика, критерії забезпечення та основні загрози……11
1.2. Місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України…….21
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ……30
2.1. Аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами продовольчих товарів……30
2.2. Практичне застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку…….37
2.3. Нетарифні інструменти забезпечення якості та безпечності продовольства……44
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ……....52
3.1. Зарубіжний досвід застосування методів нетарифного регулювання для забезпечення продовольчої безпеки……...52
3.2. Удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни……...56
ВИСНОВКИ……...60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..63
ДОДАТКИ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

АПК – агропромисловий комплекс

ДМСУ – Державна митна служба України

ЄС – Європейський союз

ЗЕД – зовнішньоекономічна діяльність;

КМУ – Кабінет Міністрів України

МКУ – Митний кодекс України

ПВЗВТ – Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі

ПРООН – Програма розвитку Організації об’єднаних націй

СОТ – Світова організація торгівлі

СФЗ – санітарні та фітосанітарні заходи

ТБТ – технічні бар’єри в торгівлі

УКТ ЗЕД – Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

ВСТУП

Актуальність теми. Продовольча безпека становить ключовий аспект соціально-економічної політики країни як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. Зазначена категорія визначає не лише національний суверенітет, але й позначається на статусі країни у світовому агропродовольчому вимірі. У цьому важливому і складному контексті забезпечення продовольчої безпеки України передбачає проведення системних дій у напрямку розробки та впровадження управлінських рішень для активного розвитку потенціалу продовольчої безпеки. При цьому важливо враховувати системний моніторинг рівня самозабезпечення продуктами харчування та постійно вивчати потреби населення у доступних, якісних та екологічно чистих продуктах. Також, для оцінки рівня продовольчого забезпечення та визначення стратегічних напрямків розвитку цієї сфери, важливо розробляти індикатори. Таким чином, вивчення та оптимізація теоретико-методичних підходів, а також створення практичних рекомендацій щодо формування системи продовольчої безпеки України стає ключовим завданням, особливо в умовах глобалізації світового ринку та зростання відкритості національної економіки.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Варто вказати на те, що поставлена проблема є масштабною та охоплює багато сфер функціонування українського суспільства та всього світу. Доцільно підкреслити значення статистичних спостережень ООН [10] та Державної служби статистики України [27], які ілюструють зміни тенденцій у виробництві та споживанні продуктів харчування. Ряд вчених аналізують національне правове поле, що дає загальне уявлення про діючих та перспективних суб’єктів у сфері забезпечення продовольчої безпеки [21, 57, 63]. Необхідно також звернути увагу на дослідження продовольчої безпеки істориками, юристами, дипломатами та економістами, зокрема такими як Іртищева, Л. Рогатіна, О. Ільницька [36], З. Коваль [37], Д. Кулеба [38], П. Кулинич [39, 40], Н. Родінова, А. Дергач, Г. Гудзь [67] та ін. Крім того, вчені приділяють увагу застосуванню нетарифних

методів регулювання ЗЕД підприємств, в тому числі, в аграрному секторі [25, 42, 71]. Ці дослідження розкривають потенційні небезпеки та горизонт пошуку збалансованого обігу продуктами рослинництва й тваринництва в нашій країні в умовах війни.

Мета роботи – аналіз складових формування продовольчої безпеки України та визначення ролі в її формуванні заходів нетарифного регулювання; дослідження застосування нетарифних інструментів задля забезпечення стабільної пропозиції, якості та безпечності продовольства на внутрішньому ринку та підтримання продовольчої безпеки в умовах воєнного стану.

Для досягнення мети визначено наступні *завдання:* дослідити систему національної продовольчої безпеки, зокрема її структурно-функціональну характеристику, критерії забезпечення та основні загрози; визначити місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України; провести аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами товарів; дослідити практичне застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку; проаналізувати роль нетарифних інструментів забезпечення якості та безпечності продовольства; вивчити зарубіжний досвід застосування методів нетарифного регулювання для забезпечення продовольчої безпеки; окреслити шляхи удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни.

Об'єкт дослідження: механізми забезпечення продовольчої безпеки країни.

Предмет дослідження: заходи нетарифного регулювання, спрямовані на забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

База дослідження: Державна митна служба України.

Особистий внесок здобувача полягає в підборі та аналізі джерел літератури за темою кваліфікаційної роботи; дослідженні теоретичних та практичних аспектів обраної теми; вивчення сучасних тенденцій у сфері застосування нетарифних заходів та ролі митного регулювання у забезпеченні

продовольчої безпеки країни; аналізі міжнародного досвіду щодо забезпечення продовольчої безпеки та узагальненні особливостей практичного використання нетарифних заходів з метою забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. Обговорення, узагальнення результатів досліджень та формулювання висновків здійснено спільно з науковим керівником кваліфікаційної роботи.

Апробація результатів роботи. Матеріали дослідження представлено в рамках роботи VI Міжнародної науково-практичної конференції «Якість і безпека харчових продуктів» (Київ, Національний університет харчових технологій, 09-10 листопада 2023 р.) та опубліковані в тезах «Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: зовнішньоекономічна складова» у збірнику матеріалів конференції [72].

Структура і об'єм роботи. Кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел, який включає 78 найменувань, а також 1 додаток. Основний текст роботи викладений на 58 сторінках, робота містить 8 рисунків і 12 таблиць.

РОЗДІЛ 1
ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. Система національної продовольчої безпеки: структурно-функціональна характеристика, критерії забезпечення та основні загрози

Стійкий ріст населення та інтенсивне використання природних ресурсів при зменшенні їх запасів створюють значні ризики для продовольчої безпеки, яка є критично важливою як для окремих осіб, так і для країни в цілому. Проблема забезпечення продовольчої безпеки завжди привертала увагу науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. У контексті глобалізації це питання визнається однією з ключових глобальних проблем. Це підтверджується змістом пункту 24 Заключного документа Саміту ООН «Перетворення нашого світу: порядок денний для сталого розвитку до 2030 року», в якому наголошено на важливості припинення голоду та досягненні продовольчої безпеки [50]. Рішучість цього твердження свідчить про надзвичайну важливість даної проблеми та актуальність її вирішення в контексті намірів сталого розвитку.

Ключовим аспектом ефективної політики продовольчої безпеки є гарантування належного рівня харчування населення, яке забезпечує якісні умови для життя та сприяє стійкому суспільному розвитку через розширене виробництво. Для забезпечення сталості цього процесу та покращення якості життя населення, держава повинна розробити ефективну систему доступності якісних та безпечних продуктів харчування для всіх громадян. Цього можливо досягти через виважену загальнодержавну політику продовольчої безпеки. У провідних країнах світу продовольча безпека розглядається як ключовий елемент внутрішньої стабільності та зовнішньої незалежності.

В економічних джерелах продовольчу безпеку часто тлумачать як захист життєвих інтересів людини, гарантуючи безпечні та якісні продукти для підтримки нормальної життєдіяльності. Експерти Продовольчої та

сільськогосподарської організації ООН (ФАО) розглядають продовольчу безпеку як «забезпечення гарантованого доступу всіх жителів до продовольства в будь-який час та обсягах, необхідних для активного та здорового способу життя» [2-4]. Також, у 1986 році Світовий банк виділяє домінуючу роль продовольчої безпеки в забезпеченні доступу «усіх людей у будь-який час до достатньої кількості їжі для активного та здорового життя» [9].

Доповідь Програми розвитку Організації об'єднаних націй (ПРООН) визначає продовольчу безпеку як «доступність основних продуктів харчування, що передбачає наявність їх достатньої кількості, вільний доступ до них та достатню купівельну спроможність населення» [30]. З опорою на визначення ФАО з 1996 року, що акцентує на необхідності забезпечення усіх людей поживним та безпечним продовольством, продовольча безпека розглядається як «свобода від голоду і виснаження» [30]. Ці офіційні документи підкреслюють важливість продовольчої безпеки в умовах світового цивілізаційного розвитку та глобалізації економіки.

В науковій літературі визначаються основні аспекти продовольчої безпеки (для досягнення цілей продовольчої безпеки, всі чотири виміри повинні виконуватися одночасно) [13]: «фізична доступність продовольства, економічна і фізична доступність продовольства; використання їжі; стабільність вимірів у часі».

У процесі еволюції концепцій продовольчої безпеки спостерігається природне розширення змісту цього терміну в напрямку визначення принципів здорового способу життя для людей і сталого розвитку суспільства (рис. 1.1).

Вказаний аспект слугує основою для офіційного закріплення проблематики продовольчої безпеки практично у всіх міжнародних угодах, що стосуються регулювання ключових аспектів людської діяльності. «Боротьба з хронічним голодом серед населення визначена як одна з Глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН» [74]. Зазначено, що «до 2030 року всі країни світу повинні спрямовувати свої зусилля на подолання всіх форм бідності, боротьбу з нерівністю та усунення негативних

проявів кліматичних змін» [74]. Відповідно, проблема продовольчої безпеки не є виключною для окремої країни, оскільки зусилля з її вирішення спрямовані практично всіма країнами світу, незалежно від рівня політичного та соціально-економічного розвитку.

1974 р. ООН

- Продовольча безпека декларується в робочих документах на Всесвітньому продовольчому саміті (WFS) як: «доступність у будь-який час необхідних світових продовольчих запасів основних продуктів харчування для сталого росту споживання та компенсації коливань виробництва та цін»

1983 р. ФАО

- Концепцію доповнено третьою складову: забезпечення таких умов, щоб усі люди у будь-який час мали як фізичний, так і економічний доступ до основних видів продовольства, якого вони потребують.

1986 р. Світовий банк

- Розширено концепцію з позицій домінантності продовольчої безпеки для забезпечення доступу усіх людей у будь-який час до достатньої кількості їжі для активного і здорового життя людей.

1996 р. ФАО

- Оприлюднено поглиблений підхід до інтерпретації продовольчої безпеки у ракурсі її існування на індивідуальному, домашньому, національному, регіональному та міжнародному рівнях, що має місце за умови фізичної та економічної доступності усіх людей у будь-який час до достатньої, безпечної та поживної їжі, яка задовольняє їх дієтичні потреби та харчові уподобання для активного та здорового життя.

2001 р. ФАО

- Попереднє визначення уточнено: «… стан, коли всі люди завжди мають фізичний, економічний і рівний із соціальної точки зору доступ до безпечного й поживного продовольства в кількості, достатній для задоволення своїх потреб і переваг у їжі, в обсягах, необхідних для активного й здорового життя».

Рисунок. 1.1. Еволюція концепцій продовольчої безпеки

Джерело: побудовано автором на основі [2-4].

Як зазначалося раніше, продовольча безпека країни є важливою складовою економічної безпеки (рис. 1.2), яка, в свою чергу, входить у сферу

суспільної безпеки держави. Продовольча безпека держави визначається рівнем забезпеченості населення екологічно чистими та корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами та доступними цінами, при цьому здійснюється збереження та поліпшення середовища проживання. Продукти харчування відіграють ключову роль у життєдіяльності людини, і експерти попереджають, що проблеми в цій сфері можуть вирости у глибоку міжнародну кризу.

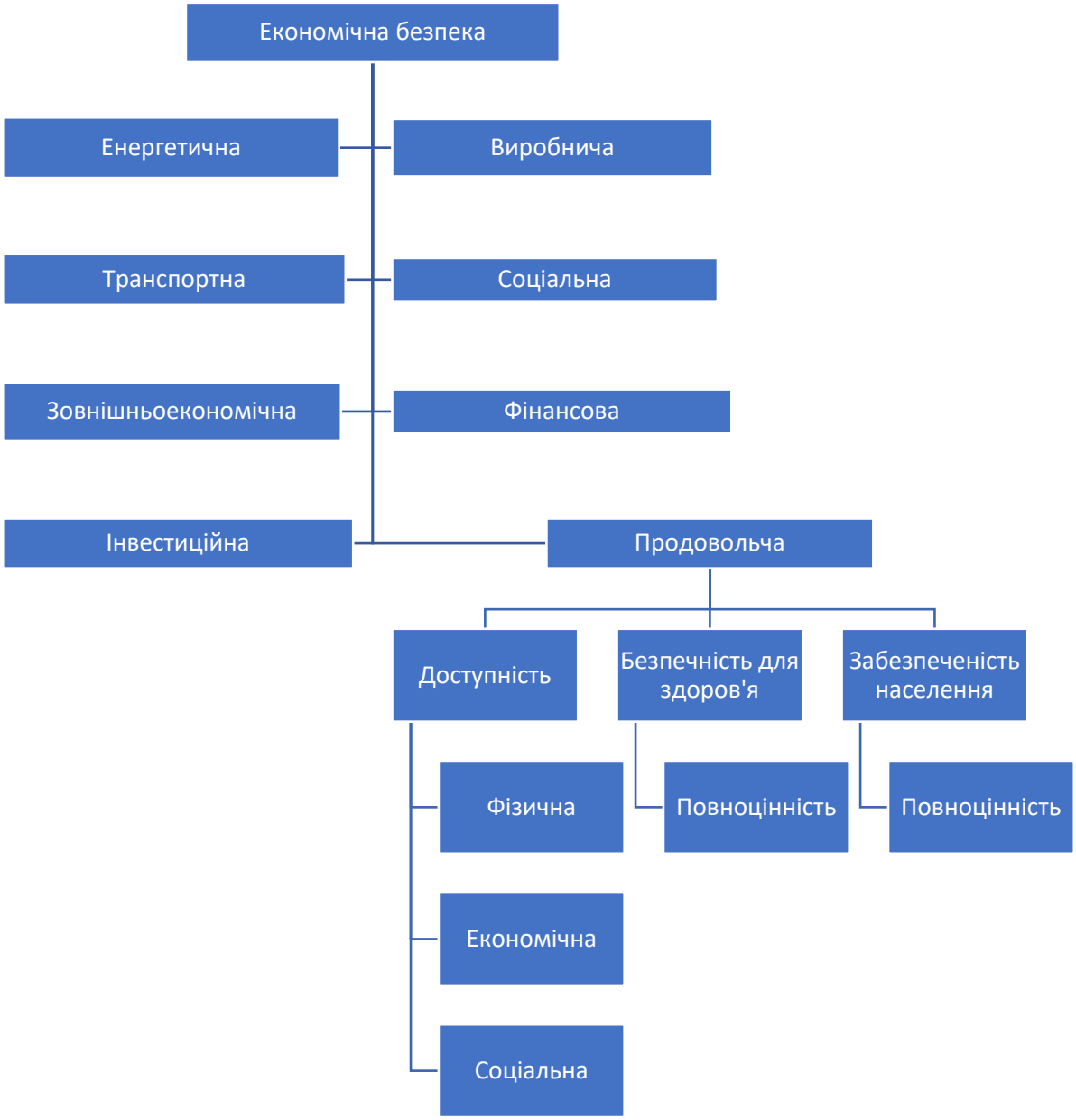

Рис. 1.2. Продовольча безпека в структурі економічної безпеки держави

Джерело: [22.].

Ефективне функціонування системи продовольчої безпеки прямо залежить від кількох факторів, включаючи стійкість підсистеми забезпечення, структурні зміни в агропромисловому комплексі, інвестиційну політику, формування підсистеми технічного забезпечення, удосконалення податкового законодавства, організацію банківського обслуговування, створення запасів матеріально-технічних засобів та діючої системи страхування урожаїв і майна сільськогосподарських підприємств, а також науково-інформаційного забезпечення.

Визначення національної продовольчої безпеки, закріплене Всесвітньою радою з продовольства при ООН, включає «політику держави, спрямовану на досягнення максимального рівня самозабезпечення продовольством шляхом збільшення його виробництва, поліпшення постачання продуктів харчування, забезпечення споживання населенням, ліквідацію недоїдання і голоду» [24].

Україна визначає продовольчу безпеку в Законі «Про державну підтримку сільського господарства України» та Проекті Закону «Про продовольчу безпеку України» як «захищеність життєво важливих інтересів людини шляхом гарантування вільного економічного доступу до продуктів харчування з метою підтримання життєдіяльності» [58, 63].

Продовольча безпека повинна бути розглянута з позиції гарантованого задоволення державою попиту на продовольство на рівні, достатньому для забезпечення нормального фізіологічного та інтелектуального рівня життєдіяльності населення. Вона повинна стати «однією з ключових складових економічної політики держави, гарантуючи доступ до продуктів харчування населенню в необхідній кількості та якості відповідно до науково обґрунтованих медичних норм» [69].

Рівень продовольчої безпеки в Україні визначається кількома ключовими показниками, такими як низькі ввізні мита на сільськогосподарську продукцію, наявність програм продовольчої безпеки, відсоток витрат на продовольство від середнього доходу на сім’ю, обмежені розміри та опції доступного кредитування для сільських господарств, високий показник доступності продовольства,

помірний рівень продовольчих втрат, волатильність сільськогосподарського виробництва, ризик політичної нестабільності, корупційні ризики, низький рівень державних витрат на наукові дослідження і розробки в галузі сільського господарства, а також різні аспекти якості продовольства і стандарти харчування.

Збройна агресія рф проти України, що розпочалась в гібридній формі у 2014 р. та продовжилась у формі активної війни у 2022 р., значно вплинула на продовольчу безпеку України, країн Східної Європи та світу загалом. Агресія рф посилила соціально-економічну напругу на європейському континенті, зумовлену пандемією коронавірусу COVID-19 та глобальною економічною кризою. Окрім, цього «перебіг війни окреслив низку негативних явищ для держави, зокрема: завдання ударів рф по об'єктах критичної інфраструктури, «енергетичний шантаж», руйнування промислового та сільськогосподарського потенціалу держави, нищення сільськогосподарських угідь, викрадення сільськогосподарської техніки та завдання значних екологічних збитків. Такі дії ворога мають негативний вплив на продовольчу безпеку держави. Оскільки, Україна є вагомим постачальником сільськогосподарської продукції на світовому ринку, така ситуація є загрозливою і для решти країн» [23].

Висвітлюючи питання продовольчої безпеки в Україні під час війни варто виділити дві її складові: «зовнішню та внутрішню, які залежать від збалансованості суб'єкт-суб'єктної взаємодії у глобальному харчовому секторі» [43]. Входження України до Комітету зі всесвітньої продовольчої безпеки ООН «надає нашій державі додаткові можливості впливу на глобальну продовольчу політику. Україна надалі зміцнює роль гаранта світової продовольчої безпеки» [38]. Обов'язок органів державної влади – «контролювати за допомогою дозвільною системи дотримання національних інтересів суб'єктами господарювання». Так, дослідження Н. Родінової, А. Дергач, Г. Гудзь показали, що «у 2021 році Україна продавала пшеницю Нідерландам, які були активним противником євроінтеграції нашої країни. Також активними споживачами нашої пшениці були Китай та Іран, які тримають доволі умовний нейтралітет у

російсько-українській війні» [67]. Відповідно, зовнішня продовольча безпека має спиратись на національні інтереси, як на геополітичному, так і на геоекономічному рівні.

Основний інструмент внутрішньої продовольчої безпеки – централізована державна систем накопичення життєво важливих ресурсів для використання у екстрених ситуація – Державне агентство резерву України. Стаття 1 Закону України «Про державний матеріальний резерв» відносить завдань цього закладу і: «…запаси сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави» [57].

Стан продовольчої безпеки країни можна оцінити за допомогою індексу продовольчої безпеки (ІПБ). Алгоритм розрахунку цього індексу передбачає обчислення чотирьох його складових та загального значення індексу (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Вага індикаторів індексу продовольчої безпеки

№ з/п	Індикатор	Вага, %
1	Економічна доступність	32,4
2	Фізична доступність	32,4
3	Якість та безпека	17,6
4	Стійкість та адаптація до зміни клімату	17,6

Джерело: [23]

Розрахункове значення індексу продовольчої безпеки України за період 2012-2022 рр. представлене на рис. 1.3, з якого видно, що загалом індекс продовольчої безпеки України демонструє не зовсім позитивну динаміку.

Для усвідомлення загальної тенденції порівняємо значення індексу та його складових із середнім значенням країн світу (рис. 1.4). Як показує графік, у 2022 р. три складові індексу мають значення менше середньосвітового. Тільки індикатор «якість та безпека» перевищує середньосвітове значення.

Враховуючи географічне розташування України та її євроінтеграційні наміри доцільно зробити порівняння ІПБ України із середнім значенням ІПБ країн Європи (рис. 1.5), на якому бачимо схожу тенденцію. Значення ІПБ у

порівнянні із країнами Європи є нижчим за усіма чотирма складовими, що є свідченням незадовільного стану продовольчої безпеки України. Така ситуація є доволі загрозливою для економічної та національної безпеки України. Тому, враховуючи теперішні загрози для без-пеки держави, а саме війну російської федерації проти України та соціально-економічну кризу спричинену пандемією COVID-19, науковці [23] спрогнозували подальшу динаміку індексу продовольчої безпеки держави (рис. 6).

Рис. 1.3. Динаміка індексу продовольчої безпеки України протягом 2012-2022 рр.

Джерело: [23]

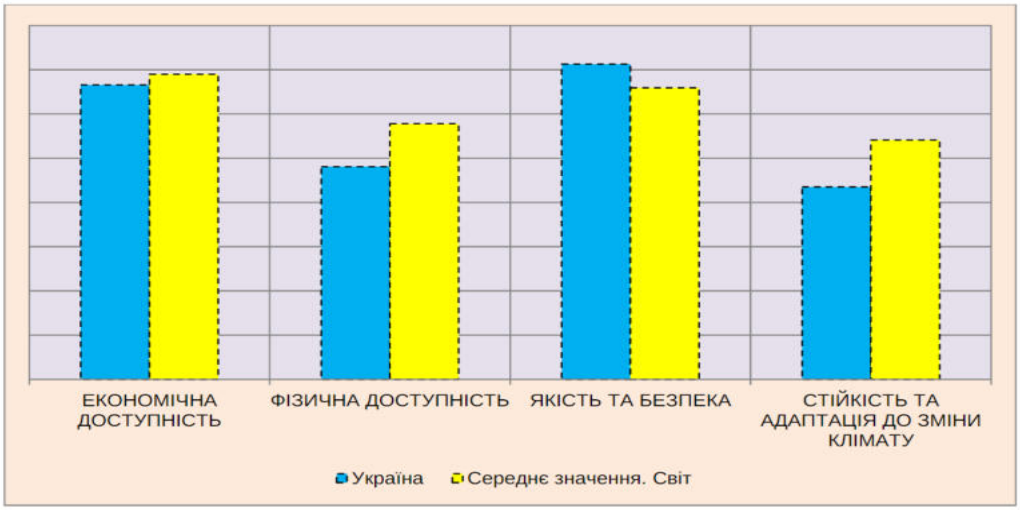

Рис. 1.4. Порівняння індексу ІПБ України та світу

Джерело: [23]

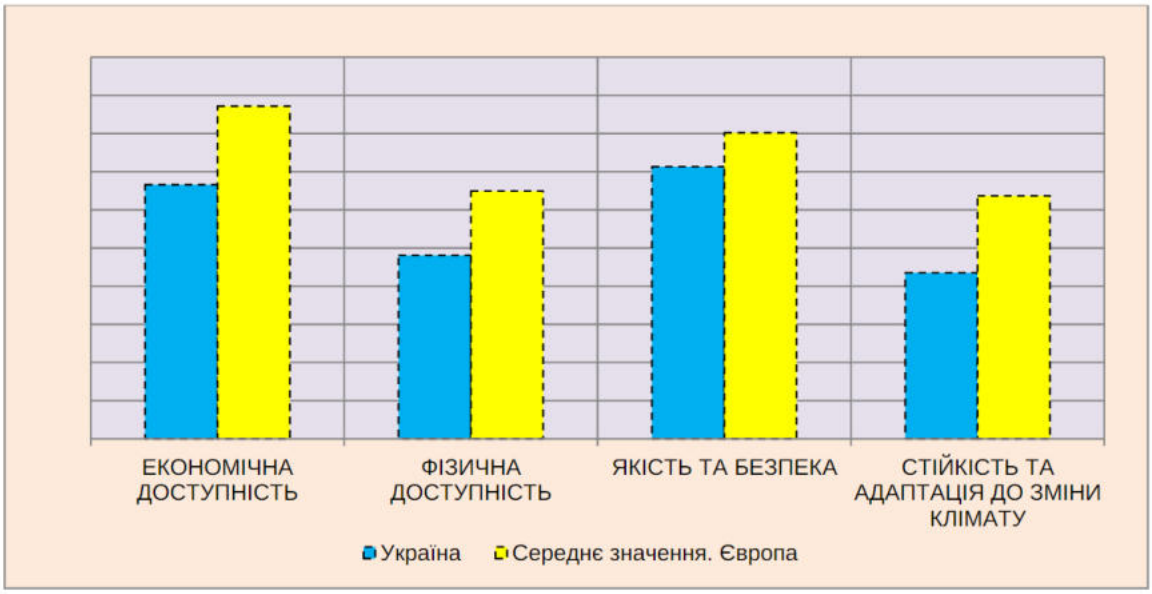

Рис. 1.5. Порівняння ІПБ України та Європи (середнє значення)

Джерело: [23]

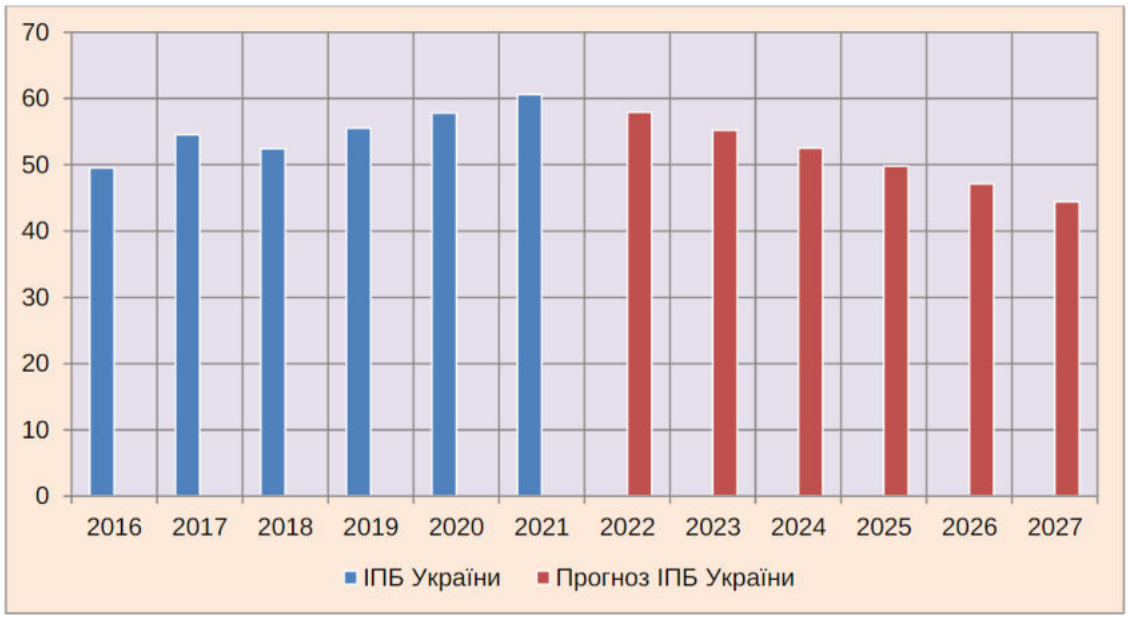

Рис. 1.6. Динаміка та прогноз ІПБ України на період 2016-2027 рр.

Джерело: [23]

Виходячи з результатів прогнозування можемо зробити висновок про спадний тренд індексу продовольчої безпеки на період 2022-2027 рр.

У 2022 році Україна посіла 26 місце із 26 країн Європи за показником індексу глобальної продовольчої безпеки [6] – табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Показники продовольчої безпеки в Україні та Європі у 2022 році

№ з/п	Фактор	Європа	Україна
		Бали	
1	Продовольча безпека середовища	74,8	57,9
2	Доступність продовольства	87,2	66,6
3	Наявність продовольства	64.9	48,1
4	Якість і безпека продовольства	80,2	71,3
5	Стійкість і адаптація до змін клімату та безпеки	63,7	43,5

Джерело: [43]

Аналіз даних, наведених в табл. 1.2, дозволяє виокремити об'єктивні чинники впливу на продовольчу безпеку України – вплив війни на матеріальний стан громадян, погіршення екологічної ситуації внаслідок бойових дій та небезпека для продовольчого циклу. Разом з тим, слід відмітити й недоліки і у сфері публічного управління – це контроль якості продовольства та організація соціально-політичної стійкості до майбутніх змін.

Відповідно забезпечення національної безпеки України передбачає переорієнтацію державної політики не тільки у воєнній сфері, а й у напрямі переосмислення та модернізації логістичних ланцюгів поставок продуктів харчування, технологічного удосконалення сільськогосподарського виробництва за рахунок грантових коштів та міжнародних кредитів, реформування ринкового механізму шляхом підвищення рівня його транспарентності. Усі ці заходи сприятимуть забезпеченню продовольчої безпеки України.

Таким чином, поточний стан вітчизняної продовольчої безпеки «викликає занепокоєння та має негативну динаміку, а, оскільки, Україна стабільно входить до п'ятірки провідних світових експортерів зернових і зернобобових» [14], то війна негативно вплине і на глобальну продовольчу безпеку. В той же час, продовження воєнних дій на території України може значно порушити наведені прогнози, оскільки вони дуже негативно впливають на функціонування національних продовольчих систем і призводять до наслідків [7, 70]: «1) зрив посівних кампаній через активні бойові дії на територіях, що використовуються

для сільського господарства, або є замінованими, пошкодження посівів внаслідок бойових дій, особливо під час вегетації навесні, недолік ресурсів (виробничих, фінансових), що сукупно призводить до зменшення врожайності, загальних зборів і можливості експорту зернових; 2) порушення логістики та всіх елементів ланцюгів постачання продукції сільського господарства та продуктів харчування(від виробництва до реалізації); 3) руйнування активів та інфраструктури агропродовольчої системи; 4) порушення діяльності зі створення доданої вартості в агропродовольчому комплексі, що пов'язана з виробництвом, переробкою, розподілом, споживанням і утилізацією продуктів харчування; 5) ускладнення експорту української зернової продукції на зовнішні ринки через блокування портів України з боку країни-агресора, оскільки до 60% цієї продукції експортується морем, що спричинить негативний вплив на залежні від імпорту країни». Отже, під час повномасштабної війни аграрний сектор України функціонує в умовах безпрецедентних викликів, що забезпечуються загрозами його стабільному функціонуванню (рис. 1.7).

1.2. Місце нетарифного регулювання у забезпеченні продовольчої безпеки України

Під нетарифними методами регулювання експортно-імпортних операцій розуміють «комплекс заходів забороно-обмежувального характеру, з метою захисту національних виробників, споживачів та ринків, а також задля здійснення ефективної національної економічної політики» [51]. У загальносвітовій практиці держави застосовують заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з огляду на економічні, соціальні, політичні завдання, які постають перед ними. Тарифні та нетарифні методи регулювання вперше запропонував Секретаріат Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) наприкінці 60-х років XX ст. Згідно з цією Угодою нетарифні методи регулювання визначено як «будь-які дії, крім тарифів, що перешкоджають вільному потоку міжнародної торгівлі». Відповідно до ст. 4

Митного кодексу України [46], «заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності – це заходи, які не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини».

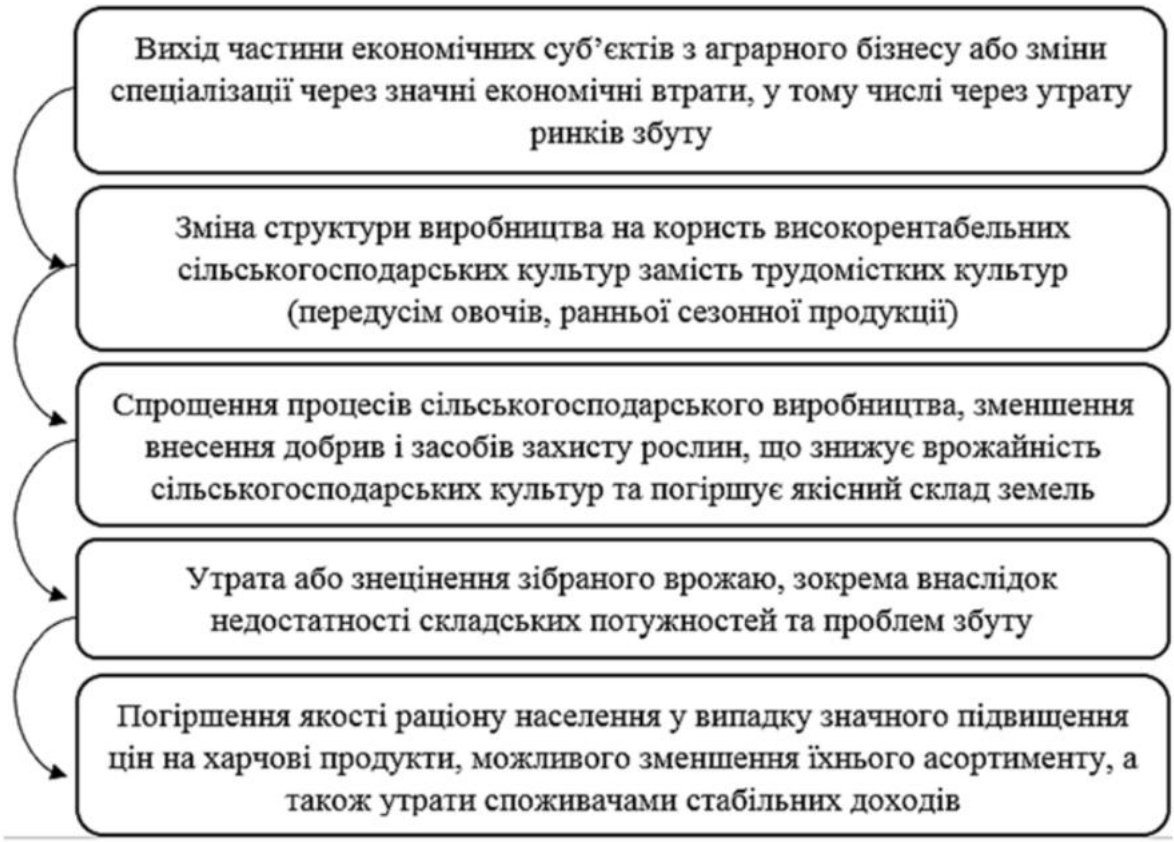

Рис. 1.7. Загрози стабільному функціонуванню аграрного сектора України в умовах повномасштабної війни

Джерело: [18]

У сучасних умовах нетарифні обмеження – один із найефективніших засобів дискримінації, блокування та обмеження доступу до ринків збуту. До них традиційно зараховують протекціоністські прийоми (за окремими підрахунками

Міжнародної конференції з торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД) їх налічується понад 800), зокрема урядові субсидії, кількісні обмеження: квотування, ліцензування, упровадження санітарних, фітосанітарних та технічних норм, а також навмисне ускладнення реалізації адміністративних процедур. Світова організація торгівлі як один із провідних суб'єктів, що пропагує ліквідацію економічних бар'єрів у межах провадження митно-тарифної політики та повну лібералізацію зовнішньоекономічних відносин у глобальному масштабі, акцентувала на необхідності повної ліквідації нетарифних бар'єрів, однак, незважаючи на ці заклики, значна кількість країн світу продовжує застосовувати їх і, в окремих випадках, навіть збільшує кількість. За окремими підрахунками ЮНКТАД, кількісні обмеження становлять до 20 % у загальному обсязі нетарифних заходів, 20 % – внутрішні та прикордонні податкові заходи, менше – технічні норми та правила. Країнами-лідерами використання нетарифних обмежень у світовій торгівлі є США, Японія та ЄС.

До заходів нетарифного регулювання відносять наступні:

1. Заборони на експорт та імпорт, які є примусовими заходами, визнаними в міжнародній практиці. Ці заборони можуть приймати відкриту або закриту форму. Часткові заборони є варіацією відкритої форми і можуть бути абсолютними або обумовленими. Заборони абсолютного характеру встановлюються на імпорт товарів, що можуть завдати шкоду різним сферам життєдіяльності країни. Умовні заборони застосовуються, коли постачальник імпортної продукції не дотримується встановлених правил і норм. Крім постійно діючих заборон, також можуть використовуватися сезонні та тимчасові заборони на ввіз.

2. Кількісні обмеження на експорт та імпорт, які є традиційними методами кількісного обмеження в міжнародній торгівлі. До них належать квотування та ліцензування.

Квотування – обмеження обсягу імпорту (експорту) за допомогою визначених квот або контингентів; це встановлення вартісного чи фізичного обсягу експорту (імпорту) на певний період. Квотування використовується для

ліквідації торгового та платіжного дисбалансу, регулювання попиту та пропозиції на внутрішньому ринку, виконання міжнародних зобов'язань і досягнення взаємовигідних угод. В Україні використовують глобальні, групові та індивідуальні квоти в залежності від того, чи товари експортуються чи імпортуються без вказівки конкретних країн, з вказівкою груп країн чи з вказівкою конкретних країн, відповідно.

Ліцензування – «це обмеження, яке передбачає отримання права чи дозволу (ліцензії) від відповідних державних органів для проведення імпортних або експортних операцій з певним обсягом товарів. У контексті України існують різні види ліцензій. Зокрема, це може бути:

– генеральна ліцензія – загальний дозвіл на проведення експортних чи імпортних операцій з конкретним товаром або в конкретну країну (групу країн) протягом періоду дії режиму ліцензування для цього товару.

– разова (індивідуальна) ліцензія – одноразовий дозвіл, який надається конкретному суб’єкту зовнішньоекономічної діяльності для здійснення окремої операції, і має іменний характер.

– відкрита (індивідуальна) ліцензія – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом конкретного періоду, але не менше одного місяця, з визначенням загального обсягу цього товару.

Ліцензії на зовнішньоекономічні операції надаються за заявками суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності відповідно до форми, затвердженої на даний момент Міністерством економіки України.

Рішення про встановлення режиму ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій приймає Кабінет Міністрів України, визначаючи перелік конкретних товарів, які підлягають ліцензуванню та квотуванню, а також термін дії цього режиму. Реалізацію квот і ліцензій на певні товари здійснює Міністерство економіки України.

3. Обмеження експорту за «добровільною» угодою входять у спеціальний вид кількісних обмежень. Ці обмеження представляють собою неофіційну домовленість між експортером та імпортером щодо обмеження ввозу конкретних

товарів на ринок імпортера. У кінці 1950-х років США почали насильно змушувати азіатські країни на угоди про добровільне обмеження щодо текстилю, а пізніше – сталевого прокату та інших товарів. З 1969 року система «добровільних» квот стала застосовуватися на світовому ринку чорних металів, охопивши приблизно 2/3 світового ринку цих товарів. Таких угод є багато. На сьогодні більше 100 країн уклали угоди щодо «добровільного» обмеження експорту та встановлення мінімальних імпортних цін. Ці угоди переважно стосуються текстильної, швейної, взуттєвої промисловості, чорної металургії, молочних продуктів, побутової електроніки, легкових автомобілів, металообробних станків тощо.

4. Антидемпінгові заходи є специфічним нетарифним регулюванням, що включає судові та адміністративні заходи, які вживаються національними підприємцями проти іноземних постачальників, яких звинувачують у продажу товарів за заниженими цінами (нижче "нормальних"), що може завдати шкоди місцевим виробникам. Антидемпінгові заходи часто використовуються країною-імпортером для тиску на експортерів із метою захисту власного ринку. Санкції можуть включати застосування антидемпінгового мита або обмеження обсягу товарів, які можуть бути постачені експортером.

5. Технічні бар’єри представляють собою перешкоди для імпорту іноземних товарів, обумовлені їхньою невідповідністю національним стандартам щодо систем вимірювань, інспекції якості, технічних стандартів безпеки, санітарно-ветеринарних норм, правил упаковки, маркування та інших вимог. Оцінка відповідності імпортованих товарів цим стандартам визначається об'єктивними вимогами виробництва та споживання продукції, але також може мати протекціоністську мету.

6. Заходи, пов’язані з виконанням митних формальностей включають: прикордонний податок, що стягується при перетині кордону; витрати, пов’язані з оформленням митних документів, митним оглядом товарів та їх якістю; інші платежі (портові, статистичні, фітосанітарні тощо). Наприклад, в Україні за

митне оформлення товарів, вартість яких перевищує 1000 доларів США, стягується митний збір у розмірі 0,2% від митної вартості.

7. Імпортний депозит – це попередня застава, яку імпортер повинен внести у свій банк перед закупівлею іноземних товарів. Розмір застави залежить від вартості угоди. Імпортер не отримує відсотків за депозит, і після кількох місяців сума застави повертається. Протекціоністське значення імпортних депозитів полягає в тому, що вони підвищують витрати імпортера під час операції і сприяють підвищенню ціни імпортованого товару.

Слід звернути увагу, що єдиної прийнятої у всьому світі класифікації заходів нетарифного регулювання поки що не вироблено, а найбільш популярними та використовуваними класифікаціями є класифікації, розроблені Світовою організацією торгівлі (СОТ), Міжнародною конференцією з торгівлі та розвитку ООН (ЮНКТАД), Міжнародним банком реконструкції та розвитку, Тарифною комісією США.

Сучасна класифікація нетарифних заходів ЮНКТАД передбачає їх поділ на сім основних груп: паратарифні заходи, заходи цінового контролю, заходи фінансового контролю, автоматичне ліцензування, кількісні обмеження, монопольні заходи та технічні стандарти. Заслуговує на увагу нова класифікація ЮНКТАД, схвалена в 2012 р. низкою міжнародних організацій (групою MAST – Multi-Agency Support Team) [12], яку доволі широко використовують у наш час (табл. 1.3).

Згідно з наведеною класифікацією, нетарифні заходи згруповано за трьома укрупненими напрямами: технічні заходи, пов’язані із імпортом; нетехнічні заходи, пов’язані із імпортом; заходи в галузі експорту. Своєю чергою кожен напрям поділено на групи, а відтак – на підгрупи. Загалом у класифікації виділено 16 груп нетарифних заходів, які позначено буквами англійського алфавіту від A до P. Сьогодні ця класифікація є найбільш всеосяжною і придатною для цілей економічного аналізу.

У сільськогосподарському виробництві третього тисячоліття найбільш поширеним заходом є обмеження (протекціонізм) міжнародної торгівлі, що

призводить до переможців і програвачів. Цю сферу регулює система митного тарифу, де високі ставки мита та нетарифне регулювання обмежують експорт (імпорт), і в деяких випадках повністю забороняють зовнішню торгівлю (Додаток А).

Таблиця 1.3

Види нетарифних заходів: класифікація ЮНКТАД, версія 2012 р.

Нетарифні заходи	Опис
1	2
Технічні заходи, пов'язані з імпортом	
A. Санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ)	Заходи, що застосовуються з метою: (1) захисту життя та здоров'я людей і тварин від ризиків, які виникають через домішки, забруднювачі, токсини та хвороботворні організми в їжі; (2) захисту людського життя та здоров'я від хвороб рослин і тварин; (3) захисту життя і здоров'я тварин і рослин від шкідників, хвороб або хвороботворних організмів; (4) попередження або обмеження шкоди країні від появи або поширення шкідників; (5) захисту біорізноманіття
B. Технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ)	Заходи, що встановлюють обов'язкові і необов'язкові вимоги до характеристик товарів, а також процедури оцінки відповідності товарів вимогам (виняток становлять СФЗ та вимоги до товарів у процесі державних закупівель)
C. Передвідвантажувальна інспекція та інші формальності (ПВІ)	Заходи, що стосуються передвідвантажувальної інспекції та інших формальностей на митниці
Нетехнічні заходи, пов'язані з імпортом	
D. Заходи із захисту торгівлі, що можуть застосовуватися за певних умов (ЗЗТ)	Заходи, що спрямовані на подолання негативних наслідків імпорту на ринку країни-імпортера, зокрема заходи, які стосуються випадків недобросовісної конкуренції та застосування яких зумовлено виконанням певних процедур та інших змістовних вимог
E. Ліцензування, квотування, заборони та кількісні обмеження з причин, які не стосуються ТБТ та СФЗ (КЗ)	Заходи контролю, покликані головним чином обмежити кількість товарів, які можна імпортувати, незважаючи на те, чи вони походять із різних джерел, чи від одного постачальника
F. Заходи контролю цін, зокрема за рахунок додаткових податків та зборів (ЗКЦ)	Заходи, що повинні забезпечити контроль над цінами або вплив на ціни імпортних товарів з метою підтримання внутрішніх цін на певні продукти у випадку, коли імпортні ціни на ці товари нижчі; встановлення внутрішніх цін на певні товари у випадку коливання цін на внутрішніх ринках чи цінової нестабільності на зовнішніх ринках або для збільшення чи збереження податкових надходжень

G. Фінансові заходи	Заходи, спрямовані на регулювання: 1) доступу до іноземної валюти; 2) її вартості, а також 3) умов платежів
H. Заходи, що впливають (перешкоджають) на конкуренцію	Заходи, що надають ексклюзивні та спеціальні преференції або пільги одній або кільком обмеженим групам економічних агентів
I. Інвестиційні заходи, пов'язані з торгівлею	Заходи, що обмежують інвестування шляхом встановлення вимог щодо вмісту продукції місцевого виробництва або вимог, щоб інвестиції були пов'язані з експортом (для збалансування імпорту)
J. Обмеження щодо розповсюдження	Заходи, що передбачають обмеження на розповсюдження імпортованих товарів у середині країни
K. Обмеження на послуги після продажу товару	Заходи, що обмежують надавання в країні-імпортері послуг виробників експортованих товарів після продажу товару
L. Субсидії (за винятком експортних субсидій)	Заходи, що передбачають фінансовий внесок уряду, державних організацій або приватних осіб, які діють за дорученням або наказом уряду (прямий або потенційно прямий трансфер коштів: гранти, кредити, вливання капіталу, гарантії; списання зобов'язань перед державним бюджетом; надання товарів та послуг або закупівля товарів; тощо), підтримка доходів або цін, що створюють вигоди і є специфічними (для підприємства чи галузі, чи їхніх груп або обмежені певним географічним регіоном)
M. Обмеження державних закупівель	Заходи, які регулюють купівлю товарів державними установами, зазвичай надаючи преференції національним постачальникам
N. Інтелектуальна власність	Заходи, пов'язані із правами інтелектуальної власності в торгівлі (регулювання прав, які стосуються патентів, торговельних марок, промислових зразків, топологій інтегральних мікросхем, авторських прав, географічних зазначень та комерційних таємниць)
O. Правила походження	Закони, підзаконні акти та адміністративні роз'яснення загального застосування, які використовує уряд країни-імпортера для визначення країни походження товару. Правила походження важливі для застосування інструментів торговельної політики, таких як антидемпінгові та компенсаційні заходи, а також для маркування походження та спеціальних заходів
Заходи, пов'язані з експортом	
P. Заходи, пов'язані із експортом (експортні обмеження) (ЕО)	Заходи, які застосовує уряд країни-експортера до товарів, що експортуються

Джерело: [12],

Основні завдання митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі передбачають використання тарифного регулювання для застосування митних тарифів на товари, що експортуються (імпортуються) через

митну територію держави, підлягають митному оподаткуванню згідно закону України «Про єдиний митний тариф».

Нетарифне регулювання «визначається кількісним обмеженням, яке може бути добровільним обмеженням експорту чи обмеженням імпорту шляхом встановлення квоти чи тарифу (не завжди добровільні, а часто введені державою як засіб тиску на країну-імпортера). Це також може включати ліцензування (наприклад, імпортні ліцензії, які можуть принести збитки державі на користь іноземних країн) та повне ембарго як метод нетарифного регулювання» [49].

Незважаючи на те, що «в останні роки управління міжнародною діяльністю часто залежить від протекціонізму (прихованого), велика увага приділяється технічним бар'єрам (заходи для регулювання внутрішнього ринку та захисту споживачів) та прихованим методам міжнародної торгівлі (внутрішнє оподаткування та різні збори на імпортні товари)» [42].

При формуванні зовнішньоекономічної діяльності «підприємства сільського господарства багатьох країн отримують значну підтримку від держави, зокрема в виді субсидій на виробництво, зниження витрат на пальне та мастильні матеріали тощо» [24]. У разі експорту держава компенсує податок на додану вартість. Якщо агропідприємства самостійно виходять на зовнішні ринки, держава безпосередньо компенсує їм ПДВ. У випадку, коли «посередники реалізують продукцію сільськогосподарських підприємств, вони отримують компенсацію з поверненням податку на додану вартість» [19.].

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз продовольчої незалежності України за окремими групами продовольчих товарів

Україна, «будучи потужним виробником і нетто-експортером більшості видів агропродовольчої продукції, протягом усього періоду свого незалежного, довоєнного, розвитку практично не перебувала в стані продовольчої небезпеки. Зокрема, протягом останніх 10 років присутність вітчизняної агропродовольчої продукції на внутрішньому ринку країни оцінювалась у середньому на достатньо високому рівні – 83%» [77]. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції дозволяло гарантувати країні продовольчу незалежність. Так, у 2020 р. виробництво зернових утричі перевищило внутрішні потреби країни. Оцінка вітчизняних показників споживання основних видів продовольства шляхом порівняння фактичного рівня продовольчого споживання з його нормативними показниками, затвердженими законодавчими документами, свідчить, що в передвоєнний період середні показники продовольчого споживання в країні подолали бар'єр мінімальних норм, хоча фактичний рівень харчування залишався ще відчутно меншим за раціональну норму (табл. 2.1).

Сучасна ситуація в Україні провокує ризик втрати значної кількості запасів зерна і олії у зоні бойових дій внаслідок: пошкодження сховищ і розкрадання на тимчасово окупованих територіях; посилення кризи у тваринництві внаслідок знищення багатьох тваринницьких комплексів, неможливості в ряді з них належним чином налагодити роботу, відсутності ветеринарної допомоги на прифронтових територіях тощо; проблеми в плодоовочевому секторі через велику ймовірність браку виробництва плодоовочевої продукції, яке традиційно зосереджене переважно в південних, нині тимчасово окупованих, регіонах, і розкрадання там значної частини запасів

цієї продукції; ймовірну нестачу трудових ресурсів, зокрема, при виробництві таких трудомістких видів продукції, як овочі та фрукти; порушення ланцюгів постачання продукції сільського господарства і харчових продуктів від сільгоспвиробника до кінцевого споживача; різке скорочення імпортних поставок важливих для повноцінного харчування продуктів (риби, фруктів) унаслідок втрати портів; відсутність спроможності збільшення імпортних поставок продовольства з ЄС через наявність там контрактної системи постачання й обмежені можливості нарощування відповідного виробництва європейськими країнами.

Таблиця 2.1

Нормативне і фактичне продовольче споживання в Україні на 1 особу за рік, кг

Продукти	Норма продовольчого споживання			Відхилення фактичного споживання від мінімальних норм
	мінімальні*	раціональні**	фактичні у 2020 р.	
Хлібопродукти	95	101	96,6	1,6
Картопля	96	124	134,0	38,0
Цукор, кондитерські вироби	32	38	27,8	-4,2
Олія	8	13	12,3	4,3
Яйця, шт	250	290	278	48,0
М’ясопродукти	52	80	53,8	1,8
Молокопродукти	340	380	201,9	-138,1
Рибопродукти	12	20	12,4	0,4
Овочі, баштанні	105	161	164,0	59,0
Плоди, ягоди	68	90	56,5	-11,5
Усього, ккал за добу	2730	3373	2674	-56

* Затверджені Постановою КМУ № 656 від 14.04.2000 р.
** Рекомендовані МОЗ України раціональні норми споживання (орієнтовний набір) основних продуктів харчування в середньому на одну особу.

Джерело: складено за: [27, 59, 65]

Таким чином, очевидно, що в період воєнних дій значущість проблеми забезпечення національної продовольчої безпеки багаторазово зростає, навіть у

такій державі, як Україна, високий аграрний статус якої дозволяє їй убезпечувати власне населення від голоду і недоїдання.

Згідно з проектом Закону України «Про продовольчу безпеку України», продовольча незалежність «означає стан продовольчого забезпечення, при якому фізична та економічна доступність життєво важливих продуктів харчування для населення забезпечується за рахунок вітчизняного виробництва і державних матеріальних резервів на достатньому рівні» [63]. Продовольча незалежність визначається як рівень розвитку економіки, коли держава може гарантувати продовольчу безпеку у випадках повного або часткового припинення зовнішніх продовольчих поставок. Також, продовольчу незалежність розглядають як рівень річного виробництва життєво необхідних продуктів харчування, вироблених всередині країни відповідно до сучасного рівня розвитку продуктивних сил, індивідуально для кожної країни та враховуючи рекомендації органів охорони здоров'я.

Продовольча незалежність за окремим продуктом розраховується відповідно до методики визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379 «Деякі питання продовольчої безпеки», та дорівнює відношенню обсягу імпорту та ємністю внутрішнього ринку у натуральних показниках [45].

У таблиці 2.2 наведено дані щодо динаміки обсягів реалізованої промислової продукції за видами діяльності.

Аналіз таблиці свідчить, що рівень продовольчої незалежності в Україні перевищує 30% для таких продуктів харчування, як олія та інші рослинні жири, а також м'ясо і м'ясопродукти. Загальний висновок полягає в тому, що в Україні продовольча незалежність майже за всіма видами продуктів харчування підтримується на високому рівні протягом останніх років. Забезпечення потреб населення у життєво важливих продуктах харчування здійснюється за рахунок вітчизняного виробництва.

Продовольче самозабезпечення передбачає задоволення основної частини потреб населення у продуктах харчування за рахунок внутрішнього

виробництва, що визначає продовольчу незалежність держави у забезпеченні базових продовольчих потреб своїх громадян.

Таблиця 2.2

Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності

Види продуктів харчування	2019	2020	2021	2022	2023(по вересень)
М'ясо і м'ясопродукти	76495,0	81128,4	102045,3	109175,9	8794,5
Чай та кава	8550,0	9083,1	9507,0	8794,5	7856,6
Цукор	12232,6	12142,4	20125,5	22148,1	18163,5
Олія та інші рослинні жири	133365,2	160019,0	196485,6	167381,9	133957,7
Макаронні вироби та подібні борошняні вироби	1287,7	910,4	1086,4	994,4	952,5
Перероблення та консервування фруктів і овочів	18425,6	15639,3	23786,8	19944,5	16714,0
Хліб і хлібні продукти	37543,9	36317,4	46794,2	34960,3	29509,5

Джерело: складено автором за даними [27]

Гарантування продовольчої безпеки вимагає підтримки належного рівня продовольчого самозабезпечення за умови ефективної державної підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та контролю імпорту для захисту внутрішнього ринку від конкуренції. В таблиці 2.3 представлено індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами для докладного аналізу.

Таким чином, в Україні споживання м'яса і м'ясопродуктів, молока і молочних продуктів, хліба та хлібобулочних виробів, олії, цукру та інших продуктів повністю забезпечується за рахунок власного виробництва. Виробництво олійних та зернових культур належно покриває фонд споживання всередині країни в декілька разів і є потужною базою для українського аграрного експорту.

Проаналізуємо динаміку та структуру зовнішньої торгівлі основними товарними групами (табл. 2.4.).

Таблиця 2.3.

Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ) в Україні

Види продуктів харчування	2019	2020	2021	2022	2023(по вересень)
М’ясо і м’ясопродукти	102,5	100,0	103,9	102,9	92,8
Чай та кава	94,0	93,2	106,8	106,8	126,2
Цукор	22,3	67,0	131,9		4079,8
Олія та інші рослинні жири	97,7	104,8	80,4	92,8	106,9
Напої	103,5	96,7	100,4	96,7	92,3
Молочні продукти	97,9	100,2	94,5	101,5	89,6
Хліб і хлібні продукти	96,9	95,7	102,2	103,4	103,1

Джерело: складено автором за даними [27]

Аналізуючи зовнішньоекономічні аспекти формування продовольчої безпеки держави, слід сказати, що одним із важливих факторів її гарантування і підтримання на стратегічному рівні є участь України у міжнародній торгівлі. Розвиток зовнішньої торгівлі держави потребує лібералізації зовнішньої торгівлі. Однак, вирішення стратегічного завдання забезпечення продовольчої безпеки в умовах глобалізації та зниження торгових бар’єрів призвело до того, що Україна перетворилася на крупного імпортера продовольства. По окремим видам продовольчих товарів рівень продовольчої безпеки став пороговим. «Імпорт продовольства становить на сьогоднішній день 25-35 %, при цьому частка імпорту у крупних містах країни складає близько 50-60 %» [33, 34].

Розрахунок коефіцієнта покриття імпорту експортом за основними експортними товарами засвідчив, що продукція українських товаровиробників домінує на внутрішньому ринку харчових продуктів. Це підтверджує суттєве (до 70 разів) переважання доходів від експорту над витратами на імпорт за товарами, які вони виготовляють (рис. 2.5). Низьке (менше 1,0) значення цього показника спостерігається за товарними групами 03 «Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні», 07 «Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби», 08 «Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь», 09 «Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі» та 16-21 «Готові харчові продукти».

Таблиця 2.4

Аналіз зовнішньої торгівлі продовольчими товарами

Товарна група		Імпорт, млн дол.				Експорт, млн дол.			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
02	М'ясо та їстівні субпродукти	158,64	165,04	210,0	210,0	714,29	659,3	850,0	940,0
03	Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні	644,7	680,59	628,09	628,09	33,72	42,42	57,44	43,28
04	Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені	169,52	308,40	384,53	248,5	456,96	428,49	380,59	467,7
07	Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби	212,65	262,5	250,23	352,7	185,15	168,99	197,71	107,06
08	Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь	670,0	800,0	834,79	663,15	260,0	240,0	372,04	318,79
09	Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі	222,35	251,34	266,68	275,35	22,77	15,16	16,05	11,27
10	Зернові культури	180,0	180,0	170,0	150,0	9640,0	9420,0	12350,0	9200,0
11	Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина	35,10	35,18	59,11	43,30	203,81	156,56	148,93	145,07
15	Жири та олії тваринного, рослинного або мікробного походження та продукти їх розщеплення; приготовлені харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	250,0	280,0	440,0	290,0	4740,0	5770,0	7050,0	6040,0
16-21	Готові харчові продукти	2450,0	2670,0	1910,0	1340,0	1090,0	1120,0	1300,0	1090,0

Джерело: складено за: [26]

В підтвердження вище викладеного, проведемо аналіз балансу зовнішньої торгівлі харчовими продуктами (відповідно до рекомендацій проекту Закону України «Про продовольчу безпеку України» від 28.04.2011 № 8370-1) за допомогою показників: торговельне сальдо, що визначається як різниця вартісних обсягів експорту й імпорту продовольства, та коефіцієнту покриття імпорту експортом (індекс стану балансу), що визначається відношенням обсягів експорту продовольства до обсягів імпорту [63].

Тенденція до зростання значень цього співвідношення є ознакою конкурентних переваг відповідних вітчизняних товарів у порівнянні з імпортними аналогами, а це дає підстави вважати, що зона вільної торгівлі з ЄС не становила суттєвої загрози для відповідних промислових виробництв в Україні. Однак, у 2022 році коефіцієнт покриття по деяких товарних групах знизився, що свідчить про зниження доходів від їх експорту.

Таблиця 2.5

Аналіз зовнішньої торгівлі продовольчими товарами

Товарна група		Торговельне сальдо, млн дол.				Коефіцієнт покриття експорту імпортом			
		2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
02	М'ясо та їстівні субпродукти	555,65	494,26	640,0	730,0	4,5	4,0	4,1	4,5
03	Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні	610,98	638,17	817,33	584,81	0,05	0,06	0,09	0,07
04	Молоко та молочні продукти; яйця птиці; натуральний мед; їстівні продукти тваринного походження, в іншому місці не зазначені	287,44	120,09	-3,94	216,2	2,7	1,4	1,0	1,9
07	Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби	-27,5	-93,54	-52,52	-245,63	0,9	0,6	0,8	0,3
08	Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь	-410,0	-550,0	-462,76	-344,36	0,4	0,3	0,4	0,5
09	Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі	-210,58	-236,18	-250,64	-264,09	0,1	0,06	0,06	0,04
10	Зернові культури	9640,0	9240,0	12120,0	9040,0	53,6	52,3	72,6	61,3
11	Продукція борошномельно-круп'яної промисловості; солод; крохмалі; інулін; пшенична клейковина	168,71	120,38	89,82	101,77	5,8	4,5	2,5	3,4
15	Жири та олії тваринного, рослинного або мікробного походження та продукти їх розщеплення; приготовлені харчові жири; воски тваринного або рослинного походження	4490,0	5490,0	6610,0	5740,0	18,9	20,6	16,0	20,8
16-21	Готові харчові продукти	-270,0	-420,0	-610,0	-240,0	0,4	0,4	0,7	0,8

Джерело: складено за: [26]

Аналіз незалежності продовольчого ринку є ключовим у зовнішній торгівлі України продовольством, оскільки за результатами розрахунків його критеріїв уводяться законні обмеження щодо експорту та імпорту продовольства або інші обмеження стосовно забезпечення продовольчої безпеки без порушення міжнародно-правових зобов'язань держави, зокрема норм СОТ.

2.2. Практичне застосування інструментів нетарифного регулювання для формування достатньої пропозиції продовольства на внутрішньому ринку

Значення та вплив нетарифних заходів на обсяги торгівлі й добробут населення менш однозначні, порівняно із впливом тарифних обмежень. Негативний вплив нетарифних заходів на добробут проявляється через обмеження торговельних потоків, водночас їхній позитивний вплив – через забезпечення кращої якості та більшого асортименту товарів на ринку.

Нетарифне регулювання виступає основою державного регулювання розвитку агропромислового комплексу у більшості держав світу. Україна також використовує окремі його інструменти, втім їх застосування не завжди можна назвати ефективним. Так, Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [56] визначається, що «з метою підтримання конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва Кабінет Міністрів України встановлює щорічні квоти на ввезення продукції, що підпадає під визначення першої та другої груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» (коди: 01.02, крім 01.02.10.000, 01.03, крім 01.03.10.000, 01.05, крім 01.05.11.000, 01.06.00, 02.01, 02.02, 02.03, 02.04, 02.05.00.000, 02.06, 02.07, крім 02.07.39.130, 02.07.39.230, 02.07.41.510, 02.07.39.130, 02.07.39.230, 02.07.41.510, 02.08, 02.09.00, 02.10). При цьому сільськогосподарська продукція, що підлягає квотуванню, не звільняється від обкладення ввізним (імпортним) митом.

Обсяг квоти стосовно окремого виду (типу, сорту) продукції тваринництва не може перевищувати 10 % від обсягу виробництва аналогічної продукції в Україні року, що передує поточному. Конкретний обсяг квоти в межах зазначених 10 % визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до обсягів вітчизняного виробництва окремого виду продукції тваринництва та обсягів її споживання (включаючи імпортовану) у році, що передує поточному.

Квоти вважаються винятком з преференційних або пільгових режимів, у тому числі з угод про вільну торгівлю, митні союзи, виробничу кооперацію та

інших подібних міжнародних угод, якщо це передбачено такими угодами. Доходи, отримані від продажу квот, зараховуються до Державного бюджету України.

Квоти встановлюються на ввезення кожного виду продукції окремої чотиризначної товарної позиції груп першої та другої, згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), і підрозділяються на лоти, кожний з яких має становити один відсоток від загального обсягу квоти на таку товарну позицію.

Існує думка [25], що «застосування квот на ввезення продукції тваринництва, що має на меті обмеження ввезення на територію України м'ясопродуктів зарубіжних виробників, негативно позначається у першу чергу на кінцевих споживачах, оскільки в умовах дефіциту вітчизняної продукції, зменшення обсягів імпорту призводить до зростання вартості продуктів на внутрішньому ринку. Більш до цільним було б застосування обов'язкового контролю якості усієї імпортної продукції у вітчизняних органах сертифікації для забезпечення допуску на ринок виключно продукції, що не може зашкодити покупцям. На сьогодні для імпорту продукції тваринного походження в Україну імпортер повинен надати митним органам ветеринарний сертифікат, імпорт ний карантинний дозвіл, сертифікат відповідності та санітарно-гігієнічний висновок, втім усі ці документи оформлюються у країні походження товару, і відповідно Україна не може впливати на якість товарів, що ввозяться на її митну територію. З огляду на це, доцільним, на наш погляд, є заміна кількісних обмежень імпорту продуктів тваринного по ходження на вимоги щодо їх сертифікації у державних органах».

У разі імпорту в Україну товарів рослинного походження також широко використовуються нетарифні обмеження. Зокрема, сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, підлягає радіологічному контролю, а окремі групи – державному контролю, що здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, та центральний орган виконавчої

влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини [56]. При цьому іноземні сертифікати беруться до уваги виключно у випадках, коли взаємне визнання таких сертифікатів передбачено норма ми відповідних міжнародних договорів. Обов'язкова сертифікація продукції рослинного походження, що ввозиться на митну територію України, «має позитивно впливати на зовнішню торгівлю продукцією АПК, оскільки, з одного боку, дозволяє обмежити обсяги імпорту, а з іншого – сприяє підвищенню якості продукції, що реалізується на вітчизняному ринку» [25].

Окрім сертифікації, в Україні активно використовуються вимоги щодо пакування і маркування продукції. Так, згідно законодавства України [78] «продукти АПК, призначені для продажу населенню, можуть бути випущені з-під митного контролю на територію України з країн, вільних від карантину, за умови наявності на тарі або безпосередньо на продукті, відомостей про назву продукту, масу (об'єм), склад, із зазначенням переліку використаних у процесі виготовлення інших продуктів харчування, харчових добавок (консервантів), барвників тощо, вмісту хімічних речовин або сполук. Окремо наводяться відомості про енергомісткість, дату граничного строку використання, побічні ефекти споживання або про їх відсутність, назву харчових добавок (консервантів) за їх наявності, місце виготовлення, найменування й адресу виробника таких продуктів та посилання на власника торгової марки за його наявності, а по віднесених до підакцизних товарів – відомості зазначаються згідно із законами України. Зазначені відомості мають бути виконані українською мовою, за винятком даних про виробника продукції». Дана норма дозволена правилами СОТ і активно використовується усіма країнами-учасницями міжнародної торгівлі продукцією АПК, що вказує «на обґрунтованість її застосування в Україні. Обмежене застосування Україною норм нетарифного регулювання пов'язане з тим, що в Україну імпортуються переважно ті продукти, які в Україні не виробляються, або ж виробляються у обмеженій кількості» [25].

Згідно із даними порталу Trains [11] – глобальної бази даних щодо заходів нетарифного регулювання, кількість нетарифних заходів, які використовували різні країни світу до всіх товарних груп на 2021 р., різнилася за трьома укрупненими напрямами. Найбільше використовували технічні заходи, пов'язані з імпортом, зокрема, санітарні та фітосанітарні заходи (A) – 29750, технічні бар'єри торгівлі (B) – 25772, а також заходи, пов'язані із експортом, – 7804, кількісні обмеження – 6438.

Найменшою була кількість нетехнічних заходів, пов'язаних із імпортом, зокрема заходи із захисту торгівлі, що можуть застосовуватися за певних умов (D) – 332.

Згідно із статистичними даними порталу Trains [11] санітарні та фітосанітарні заходи країни найбільше застосовують до трьох товарних розділів: II – продукти рослинного походження – 8731; I – живі тварини; продукти тваринного походження – 6762; IV – готові харчові продукти; алкогольні та безалкогольні напої та оцет; тютюн та його замінники – 5835 санітарних та фітосанітарних заходів.

Водночас технічні бар'єри у торгівлі країни світу в 2021 р. найбільше застосовували до товарних розділів: 1) VI – продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості – 6841 захід; найширше використовували ці заходи у 2021 р. Нова Зеландія – 1195, Китай – 1042, США – 585 заходів; 2) XVI – машини, обладнання та механізми – 4738 заходів, а найбільше використовували ці обмеження Китай – 1340, США – 630, Таїланд – 279, Індія – 268, Японія – 234 технічні бар'єри у торгівлі.

Що стосується України, то динаміку чинних заходів нетарифного регулювання наведено у табл. 2.6.

Статистичні дані свідчать, що Україна є поміркованим ініціатором використання методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, оскільки найбільша сукупна кількість усіх заходів нетарифного регулювання становила 34 у 2019 р. та 33 у 2020 р. Зазначимо, що у застосуванні заходів нетарифного регулювання простежується аналогія із розвиненими

країнами та наведеними вище даними, оскільки найбільшу частку серед них у 2020 р. становили технічні бар'єри в торгівлі – 18, санітарні та фітосанітарні заходи – 15. Спостерігається також використання й інших методів нетарифного регулювання протягом досліджуваного періоду, зокрема, антидемпінгових, гарантійних заходів, кількісних обмежень.

Таблиця 2.6

Динаміка чинних заходів нетарифного регулювання в Україні протягом 2012-2020 рр.

Показники	Роки								
	2012	2023	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Санітарні та фітосанітарні заходи	5	2	3	3	3		11	8	15
Технічні бар'єри в торгівлі	19	6	4	5	5	18	14	15	18
Антидемпінгові заходи	3	2	2	2	1	3	3	8	
Компенсаційні заходи			1				1		
Гарантійні заходи				1				3	
Спеціальні гарантії									
Тарифні квоти									
Експортні субсидії									
Кількісні обмеження		1	1						
Разом	27	12	11	11	9	21	29	34	33

Джерело: [17]

Заходи офіційного контролю – «фітосанітарний контроль, ветеринарно-санітарний контроль, державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побочні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, що проводяться згідно із законодавством України» [46].

Посадовими особами відповідних уповноважених органів (лист Державної фіскальної служби України від 05.10.2018 № 31063/7/99-99-18-03-01-17):

1) не здійснюється проведення під час переміщення усіх товарів усіма видами транспорту та у всіх напрямках переміщення, у тому числі у формі попереднього документального контролю: екологічного контролю; радіологічного контролю; санітарно-епідеміологічного контролю.

2) не здійснюється проведення під час вивезення за межі митної території України усіх товарів усіма видами транспорту заходів офіційного контролю

(ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин).

Митні органи не контролюють документи, визначені постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 436, а саме: повідомлення про ввезення дослідних зразків сортів рослин для експертизи на придатність на поширення сорту; сертифікат відповідності; свідоцтво про визнання відповідності; ветеринарне свідоцтво; індивідуальна ліцензія на вивезення фізичною особою за межі України банківських металів; спеціальний дозвіл Національного банку України на ввезення юридичною особою (крім уповноважених банків) в Україну банківських металів; декларація про відповідність; фітосанітарний сертифікат; сертифікат країни-експортера, що засвідчує якість насіння та/або садивного матеріалу, або сертифікат OECP і сертифікат ISTA.

Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України» від 06.09.2018 №2530-VIII встановлено обмеження щодо переміщення окремих товарів, пропуск та митне оформлення яких здійснюється митними органами на підстави таких документів:

– дозволу на ввезення на митну територію України незареєстрованних пестицидів і агрохімікатів, що використовуються для державних випробувань і наукових досліджень, а також обробленого ними насіннєвого (посадкового) матеріалу (або відомості про включення товарів до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів);

– письмової згоди (повідомлення) на транскордонне перевезення небезпечних відходів (або висновок Мінприроди про те, що відходи, які включені до Зеленого переліку відходів, не підпадають під дію пунктів 6-33 Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/ видаленням);

– дозволу на імпорт чи експорт зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції CITES;

– сертифікату на реекспорт чи інтродукцію з моря зразків, які є об’єктами регулювання Конвенції CITES;

– сертифікату на пересувну виставку для багаторазового переміщення через митний кордон України зразків, які є частиною цирку, пересувної виставки та є об'єктом регулювання Конвенції CITES;

– форми реєстрації уловів (реекспорту) антарктичного та патагонського іклачів;

– сертифікату на пересувні виставки, реекспорт та інтродукцію з моря зразків видів дикої фауни і флори;

– витягу, або посвідчення, або реєстраційний номер з державного реєстру генетично модифікованих організмів або продукції, виробленої із застосуванням ГМО;

– дозволу на ввезення продукції, отриманої з використанням ГМО, призначеної для науково-дослідних цілей;

– дозволу на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні ГМО.

Основними викликами для подальшого розвитку агропромислового сектору України в контексті нарощування експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості є [64]:

– адаптація до зміни агрокліматичних умов;

– стимулювання пропозиції (нарощування виробництва) в умовах обмеженого внутрішнього попиту;

– необхідність гарантування безпечності продукції (санітарні та фітосанітарні заходи, розвиток системи державного контролю);

– трансформація структури експорту в бік збільшення частки продукції переробки;

– необхідність поліпшення умов доступу до зовнішнього ринку для вітчизняних експортерів;

– необхідність урізноманітнення товарних позицій експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості (у тому числі органічної продукції).

2.3. Нетарифні інструменти забезпечення якості та безпечності продовольства

Одним із головних завдань української митної служби є захист громадян України від недоброякісних, шкідливих та небезпечних товарів, захист моральності суспільства, захист національного виробника та екології держави. Зважаючи на це, до об'єктів, що перетинають державний кордон, висуваються певні вимоги стосовно їхньої безпеки.

Вимогами безпеки передбачено, що товар тваринного або рослинного походження, який постачається з-за кордону, має бути в здоровому стані і повинен мати ветеринарні, санітарні, фітосанітарні та карантинні свідоцтва. *Ветеринарне свідоцтво* засвідчує, що жива худоба або птиця не заражені паразитами й хворобами, а також містить відомості щодо їхнього походження, вакцинації та іншої обробки, якій вони піддавалися. *Санітарне свідоцтво* засвідчує, що харчові продукти й продукти тваринництва, включаючи м'ясопродукти, придатні для споживання людьми, із зазначенням у разі потреби відомостей про проведений контроль. *Фітосанітарне свідоцтво* засвідчує відсутність зараженості рослин, плодів або овочів і придатність їх для споживання із зазначенням відомостей щодо дезінфекції чи іншої обробки, якій вони, можливо, піддавалися. *Карантинні свідоцтва* засвідчують, що відповідні матеріали не заражені шкідниками та хворобами й що вони походять із благополучних у карантинному відношенні районів.

Ці й подібні вимоги, які використовує Україна, а разом з нею і більшість світових держав, відображені у двох угодах СОТ – про технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ) і про санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ).

Угода про ТБТ спрямована на те, щоб технічні норми й стандарти, а також

процедури, які регламентують проведення випробувань і сертифікацію, не створювали непотрібних перешкод на шляху торгівлі.

Угода визнає право країн-членів вживати заходів з охорони здоров'я й життя людини, контролю над хворобами тварин і рослин, охорони навколишнього середовища або із захисту інтересів споживачів. Більш того, країнам, які є членами СОТ, не забороняється вживати заходів, необхідних для дотримання встановлених норм і стандартів. Угода заохочує країни використовувати міжнародні стандарти, але не потребує від них внесення яких-небудь змін у національні рівні захисту й безпеки в результаті такої стандартизації,

Відповідно, до Угоди ТБТ процедури з визначення відповідності виробів національним стандартам повинні бути справедливими й ґрунтуватися на принципах рівноправності товарів національного виробництва та аналогічних імпортних товарів (принцип «національного режиму»). Угода також заохочує взаємне визнання результатів випробувань на відповідність стандартам.

Угода про застосування санітарних і фітосанітарних заходів підтверджує право країн-членів застосовувати заходи, необхідні для охорони життя та здоров'я людей, тварин або рослин, за умови, що спосіб їхнього застосування не є засобом довільної чи невиправданої дискримінації між членами або прихованим обмеженням міжнародної торгівлі. Угода спрямована на поліпшення здоров'я людей та тварин і фітосанітарної ситуації в усіх країнах-членах.

Угода застосовується до всіх СФЗ-заходів, які можуть прямо або побічно впливати на міжнародну торгівлю.

СФЗ-захід визначається як будь-який захід, застосовуваний для захисту життя чи здоров'я тварин або рослин у межах території країни від ризиків, що виникають:

– у зв'язку із проникненням, укоріненням або поширенням шкідників, захворювань, хвороботворних мікроорганізмів чи переносників хвороб;

– вів добавок, забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних

мікроорганізмів у харчових продуктах, напоях чи кормах;

– у зв’язку із хворобами, що переносяться тваринами, рослинами або продукцією з них, чи у зв’язку із проникненням, укоріненням або поширенням шкідників.

СФЗ-заходом також є будь-який захід, застосовуваний у межах території країни-члена Угоди для запобігання чи обмеження іншого збитку, заподіюваного проникненням, укоріненням або поширенням шкідників.

Сфери дії цих двох угод про СФЗ і ТБТ різні. Угода про СФЗ охоплює всі заходи, мета яких полягає в тому, щоб захистити:

– здоров’я людей і тварин від ризиків, що переносяться продуктами харчування;

– здоров’я людей від хвороб рослин і тварин;

– рослини та тварин від пестицидів і хвороб незалежно від того, с ці вимоги технічними чи ні.

Угода про ТБТ охоплює всі технічні інструкції, добровільні стандарти та процедури підтвердження їхнього виконання, але не охоплює об'єкти угоди про СФЗ.

Заходи ТБТ можуть охоплювати будь-який об’єкт, починаючи з енергозбереження автомобіля й закінчуючи картонною коробкою для пакування їжі. Наприклад, стосовно здоров’я людини ці заходи можуть включати обмеження для фармацевтичної продукції або маркування сигарет Більшість заходів, пов’язаних т контролем хвороб людини, підпадає під Угоду про ТБТ, якщо вони не стосуються хвороб, які переносять рослини або тварини. Стосовно продуктів харчування як заходи СФЗ звичайно не доглядають вимоги до маркування, живильної цінності, якості, позначки на упаковці ці вимоги зазвичай підпорядковуються Угоді про ТБТ.

З іншого боку, згідно з визначенням, інструкції, які належать до мікробіологічного забруднення продовольства або встановлюють припустимі рівні пестицидів чи залишків ветеринарних препаратів, а також ідентифікують дозволені харчові добавки, підпадають під Угоду про СФЗ. Деякі вимоги до

пакування й маркування, якщо вони мають пряме відношення до безпеки продовольчих товарів, також підпадають під Угоду про СФЗ.

Ці дві угоди мають деякі загальні елементи, включаючи основні зобов'язання з недискримінації й подібні вимоги попереднього повідомлення про заплановані заходи, створення інформаційних центрів. Однак між правилами, викладеними в даних угодах, існує багато відмінностей. Наприклад, обидві угоди заохочують до використання міжнародних стандартів. Проте відповідно до Угоди про СФЗ єдиним виправданням для невикористання таких стандартів є наукові аргументи, що випливають **з** оцінки потенційних ризиків для здоров'я. Згідно з Угодою про ТБТ, навпаки, уряди можуть вирішити, що міжнародні стандарти непридатні з інших причин, включаючи фундаментальні технологічні проблеми або географічні фактори.

Крім того, СФЗ-заходи можуть бути застосовані тільки в мірі, необхідній для захисту життя людей, рослин або тварин на основі наукової інформації, інструкції з ТБТ уряди можуть видавати тоді, коли необхідно досягти безлічі різних цілей, включаючи національну безпеку. Оскільки зобов'язання, які уряди приймали за цими двома угодами, різні, важливо знати, чи є даний захід СФЗ- або ТБТ-заходом.

Інформація щодо застосування нетарифних заходів Україною наведена на рис. 2.1. Заходи включають технічну складову, захист торгівлі, сільськогосподарську сферу та інші. За даними Світової організації торгівлі [17], Україною наразі передбачено 168 санітарних та фітосанітарних заходів, які перебувають в різних фазах реалізації (табл. 2.7)

Таблиця 2.7

Санітарні та фітосанітарні заходи, ініційовані Україною

Заходи:

Член імпозантний	Постраждалий партнер	Вимоги	Фаза	STC	HS	Заходи	☐
Україна	Усі учасники	Санітарія та фітосанітарія	В силі		59	59	☐
Україна	Усі учасники	Санітарія та фітосанітарія	Ініціація		28	72	☐
Україна	Двосторонній	Санітарія та фітосанітарія	В силі		34	37	☐
Україна	Двосторонній	Санітарія та фітосанітарія	Ініціація		3	3	☐

Джерело: [17]

Рис. 2.1. Дані щодо заходів нетарифного регулювання зі сторони України

Джерело: [17]

Наприкінці 2023 року відбулось 8 засідання Підкомітету з управління санітарними та фітосанітарними заходами (СФЗ) Комітету асоціації Україна – ЄС у торговельному складі. До складу української делегації увійшли представники Держпродспоживслужби, Мінагро, МОЗ, МЗС, Мінекономіки, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Урядового офісу координації європейської та євроантлантичної інтеграції та Представництва України при ЄС.

Українська сторона поінформувала стосовно прийнятих нормативно-правових актів у сфері благополуччя тварин та відзначила, що план виконання гармонізації законодавства України з вимогами ЄС у частині санітарних та фітосанітарних заходів виконано на 81%.

Водночас українські делегати висловили подяку ЄС за сприяння в наданні дозволу окремими країнами-членами ЄС щодо транзиту живих тварин (великої та дрібної рогатої худоби), окремих неавторизованих видів м’ясних продуктів, інкубаційних яєць територією Європейського Союзу з України до третіх країн.

Досягнуто прогресу щодо української заявки для доступу свинини на

ринок ЄС – європейська сторона надасть ряд запитальників з метою оцінки функціонування системи державного нагляду за виробництвом свинини в Україні.

Українська сторона підкреслила важливість впровадження в Україні електронної системи управління інформацією щодо державного контролю (IMSOC) та її системних компонентів, зокрема, системи TRACES, що в свою чергу скоротить і пришвидшить проходження обов'язкових процедур на державному кордоні для українських експортерів в ЄС.

Забезпечено успішне впровадження інтеграції для деяких областей України, реалізовано пілотний проєкт в 3 областях, наступного року очікується розширення застосування зазначеної системи на всю країну. Європейська комісія відзначила дуже високий рівень імплементації TRACES в Україні. З червня 2023 року видано вже 8000 сертифікатів [31].

В сучасному світі якість та безпека продовольства є ключовими умовою забезпечення здорового способу життя та довголіття населення. Державне регулювання ринку харчових продуктів – одне з найскладніших завдань державного управління, що пов'язано зі значною кількістю об'єктів регулювання: здоров'я та інтереси споживачів, здоров'я тварин, рослин, економічні інтереси операторів ринку харчової продукції. У більшості країн держава здійснює регулювання безпечності та якості харчових продуктів шляхом встановлення вимог до здоров'я рослин, здоров'я та благополуччя тварин, безпечності та якості кормів, і, звичайно – безпечності та якості самих харчових продуктів. Крім того, заходи, пов'язані з якістю та безпечністю товарів, відіграють вагому роль у регулюванні зовнішньої торгівлі. Основна мета їхнього застосування – захист життя та здоров'я людей, навколишнього середовища та забезпечення національної безпеки. Для продовольчих товарів – це, насамперед, санітарні та фітосанітарні заходи (СФЗ) [35] – «правила, регламенти і процедури, які гарантують, що споживачам постачаються безпечні продукти харчування». Зазначені заходи охоплюють харчову безпеку, здоров'я тварин і рослин, а також годування і добробут тварин. Санітарні та фітосанітарні заходи «можуть бути

застосовані для захисту здоров'я людей чи тварин від харчових ризиків, наприклад, добавок, забруднювачів, токсинів або хвороботворних організмів у продуктах харчування, напоях чи кормах; захист здоров'я людини від захворювань, які переносять тварини чи рослини; тварин або рослин від шкідників чи хвороб, або хвороботворних організмів, а також здоров'я лісів і дикої флори» [73].

Харчова сировина та готові продовольчі товари займають вагому частку в загальній структурі імпорту до України у 2022 році – 10,7 %. Зокрема, «імпорт живих тварин і продуктів тваринного походження склав 2,1 % від загального обсягу; продуктів рослинного походження – 3,5 %; жирів та олій тваринного або рослинного походження – 0,5 %; готових харчових продуктів – 4,6 %» [27].

З метою гарантування якості та безпечності імпортованих товарів, для захисту життя і здоров'я людей, тварин чи рослин, навколишнього середовища, забезпечення національної безпеки Україна використовує різноманітні нетарифні інструменти. Враховуючи вимоги Митного кодексу України щодо застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в Україні узагальнено інформацію щодо товарів, на які встановлено обмеження. Постановою КМУ від 24.10.2018 р. № 960 «Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту)» затверджено Перелік документів і відомостей, що підлягають перевірці під час попереднього документального контролю – фітосанітарного, ветеринарно-санітарного та контролю за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин.

Під час попереднього документального контролю на митниці підлягають перевірці наступні документи і відомості [29].

1. ветеринарно-санітарний контроль: міжнародний ветеринарний сертифікат в оригіналі, що видається країною-експортером;

2. фітосанітарний контроль: фітосанітарний сертифікат в оригіналі, який видається державним органом з карантину і захисту рослин країни-

експортера, що засвідчує фітосанітарний стан товару (на товари, крім дерев'яного пакувального матеріалу як супровідного матеріалу для товарів, насіння і садивного матеріалу); фітосанітарний сертифікат в оригіналі, який видається державним органом з карантину і захисту рослин країни-експортера, що засвідчує фітосанітарний стан товару, та сертифікат країни-експортера, що засвідчує якість насіння та/або садивного матеріалу, або сертифікат ОЕСР і сертифікат ISTA для насіння і садивного матеріалу за умови належності його до сорту, занесеного до Реєстру сортів рослин України та/або Переліку сортів рослин ОЕСР, тих сільськогосподарських рослин, до схем сортової сертифікації яких приєдналася Україна;

3. контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин наявність товарів у переліку кормових добавок, премісів, готових кормів і ветеринарних препаратів: міжнародний сертифікат в оригіналі (для товарів, зазначених у Переліку продуктів, які підлягають державному контролю на призначених прикордонних інспекційних постах); транспортні (перевізні) документи.

Таким чином, заходи офіційного контролю, зокрема фітосанітарний контроль, ветеринарно-санітарний контроль, державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, є важливими інструментами захисту внутрішнього ринку, охорони здоров'я та життя людей і тварин, охорони навколишнього природного середовища, захисту прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід застосування методів нетарифного регулювання для забезпечення продовольчої безпеки

Сьогодні у сфері АПК більшість країн світу переходять від лібералізму до посилення державного регулювання зовнішньої торгівлі у рамках глобальних і регіональних торговельних угод [16].

Як зазначають автори «державна регуляторна зовнішньоторговельна політика у сфері АПК – це «система дій урядів, що спрямовані на формування передумов для ефективного здійснення господарської діяльності у сфері АПК на засадах факторної гнучкості, легальності, рівності, прозорості та збалансованості інтересів держави і суспільства із гармонізацією національних пріоритетів розвитку аграрної сфери з нормами та правилами міжнародних регуляторних інституцій, поточним станом і очікуваними змінами кон'юнктури світового агропродовольчого ринку, основними тенденціями міжнародної торгівлі, до яких, зокрема, належать: посилення протекціонізму розвинених країн за одночасної лібералізації доступу до аграрних ринків країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою; концентрація зусиль країн на імпортозаміщенні в аграрній сфері задля реалізації завдань продовольчої безпеки; посилення позицій транснаціональних корпорацій на глобальних ринках аграрної продукції» [12, 15].

Для створення сприятливих умов для зовнішньої торгівлі в багатьох країнах світу можна помітити як тенденції митного регулювання рухаються у напрямі відмови від протекціонізму, але застосування тарифних обмежень – це «асиметричність щодо обкладання митом агропродовольчих і неагропродовольчих товарів. Як наслідок, застосування тарифних обмежень в АПК зарегульовано порівняно з іншими товарними групами та доступом на

національні ринки» [75]. Тому загальнопоширеним явищем є використання нетарифних інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі продукцією АПК, які «охоплюють 18 до 30 % світової торгівлі, при цьому розвинені країни використовують нетарифні заходи відносно 17 % імпорту (з них 44 % – до продукції АПК), а країни, що розвиваються, – відносно 40 % імпорту (з них 50 % – до агропродовольчих товарів) [44]. Деякі економічно розвинені держави сьогодні впроваджують такі стандарти якості продукції АПК та юридичні вимоги, які ускладнюють доступ зарубіжних виробників на національні ринки, наприклад, норми ідентифікації товарів, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності тощо. Порівняння заходів регулювання зовнішньої торгівлі продукцією АПК у США, країнах ЄС та на Україні наведено в табл. 3.1.

З таблиці 3.1 можна побачити, що найактивнішим заходом нетарифного регулювання в країнах ЄС та США, який використовують з протекціоністськими цілями та рівень якого найвищий, є санітарний та фітосанітарний контроль. Найбільша кількість цих заходів застосовується до імпорту живих тварин і продуктів тваринного та рослинного походження. Через невідповідність національних стандартів європейським система нетарифного регулювання в Україні є сьогодні теж неефективною. Наприклад, «до міжнародних норм приведено лише половину стандартів ISO та EN, що значно обмежує доступ українських товарів до міжнародні ринків інших країн світу» [44].

«Зовнішньоторговельна політика багатьох держав навпаки спрямована на надання державної підтримки сектору АПК тому, як державні фінансові вкладення в сільське господарство в 1,5-2 рази перевищують ринкову вартість його продукції» [66].

«Проте загальна сума витрат на агропродовольчу політику в національному бюджеті не може слугувати кількісною характеристикою рівня підтримки сектора. У світовій практиці, зокрема в ОЕСР, використовуються показники, які дозволяють оцінювати рівень державного регулювання сільського господарства та результативність державної підтримки аграріїв» [8]. Рівні та

структура підтримки виробників продукції АПК, послуг у сільському господарстві та споживачів в США, країнах ЄС та в Україні наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.1

Нетарифні заходи регулювання зовнішньої торгівлі у країнах світу

Регуляторні заходи	Живі тварини, продукти тваринного походження	Продукти рослинного походження	Жири та олії тваринного та рослинного походження	Готові харчові продукти
США				
Спеціальні захисні заходи	71	1	–	72
Компенсаційні заходи	–	–	–	7
Антидемпінгові заходи	–	–	–	2
Технічні бар'єри в торгівлі	114	109	67	165
Санітарні та фітосанітарні заходи	146	155	11	39
Кількісні обмеження	7	2	2	3
ЄС				
Спеціальні захисні заходи	13	–	–	13
Компенсаційні заходи	–	–	4	1
Антидемпінгові заходи	–	–	4	3
Технічні бар'єри в торгівлі	10	13	10	20
Санітарні та фітосанітарні заходи	137	131	20	92
Кількісні обмеження	1	1	1	1
Україна				
Антидемпінгові заходи	19	–	–	–
Технічні бар'єри в торгівлі	74	–	–	1
Санітарні та фітосанітарні заходи	11	8	–	1

Джерело: [75]

Таблиця 3.2

Рівні та структура підтримки виробників продукції у сільському господарстві та споживачів продукції АПК в США, країнах ЄС та Україні

Показники	США	ЄС	Україна
			підтримка сільськогосподарських виробників
Підтримка сільгоспвиробників (PSE), всього	100	100	100
у тому числі:			
підтримка ринкових цін (MPS)	21,3	35,2	-85,6
виплати, прив'язані до виробництва продукції	5,9	2,5	34,1
Виплати на придбання ресурсів	26,8	11,4	108,6
виплати на га посівної площі, дохід або поголів'я	38,9	49,3	43,0
Виплати на основі несировинного критерію	7,1	1,8	0,0
Різні платежі	0,0	0,1	0,0
Підтримка споживачів продукції АПК			
Рівень підтримки споживачів (CSE)	9,7	-11,0	-1,2

Джерело: [75]

З таблиці 3.2 можна побачити, що рівень сукупної підтримки сільського господарства, частка сукупної підтримки у валовій доданій вартості сільського господарства в Україні є найнижчою, що призводить до нестабільності та низької ефективності реалізації відповідних державних бюджетних програм.

Підтримка ринкових цін на продукцію АПК (MPS) в Україні була від'ємною, тобто світові ціни вищі цін відносно внутрішнього ринку, а відсутність бюджетних виплат – це погіршення стану вітчизняних сільськогосподарських виробників. Відносно США та показників ЄС, то цінова підтримка продукції АПК мала позитивне значення. «Як відомо, цінова підтримка формується за рахунок експортних та імпортних мит, які вводять на конкретні види продукції, тому її вважають заходом, що найбільшою мірою спотворює ринкове ціноутворення. На Україні ж заходи Уряду щодо введення

мит і квот на експорт насіння олійних культур призвели до падіння доходів та конкурентоспроможності сільгоспвиробників» [1]. «На відміну від заходів підтримки, які безпосередньо спрямовані на підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників, загальна підтримка послуг у сільському господарстві впливає на це опосередковано. Такі заходи фінансуються з бюджету, а кошти виділяються не виробникам, а науковим та освітнім установам, фітосанітарним і ветеринарним службам, організаціям із сільського розвитку й консультаційного обслуговування, організаціям із просування продукції фермерів до внутрішніх і зовнішніх споживачів, складському господарству тощо. Завдяки таким заходам виробники отримують доступ до нових сортів сільськогосподарських культур, порід тварин, технологій, консультаційних послуг, ринків збуту, продукції з резервних фондів у несприятливі роки тощо» [1, 8]. До пріоритетних напрямів реалізації інноваційної продукції, широкого застосування науково-технічного та соціально-економічного прогресу на макроекономічному рівні належить здійснення національних і державних програм, законодавчих та нормативних актів, спрямованих на комплексне багатовекторне вирішення важливих проблем розвитку агропромислового виробництва країни [5].

3.2. Удосконалення нетарифного регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни

Продовольча безпека – один з ключових елементів соціально-економічного розвитку і важлива складова економічної та національної безпеки держави. Гарантування продовольчої безпеки з боку держави потребує розроблення та реалізації високоефективної національної зовнішньоекономічної, аграрної та фінансової політики задля забезпечення громадян достатнім обсягом продуктів харчування належної якості, стабільності внутрішнього продовольчого ринку, а також продовольчої незалежності країни.

Україна належить до провідних аграрних держав світу, потенціал країни дозволяє забезпечити продовольством майже 500 млн населення [39, 40.]. Але збройна агресія рф призвела до суттєвого погіршення стану продовольчої безпеки України. Військові дії посилили негативний вплив існуючих загроз та спровокували виникнення нових. За даними щорічного звіту про Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index, GFSI), у 2022 році Україна посіла 71 місце серед 113 країн (для порівняння, у 2021 році – 58 місце) та останнє 26 місце серед країн Європи. Наразі Україна внесена Організацією об'єднаних націй до 20 країн світу, яким загрожує голод [39, 40.].

Порушення продовольчого забезпечення на тимчасово окупованих територіях та в регіонах, де ведуться бойові дії; ускладнення економічного та фізичного доступу населення до продуктів харчування; ускладнення виробництва сільськогосподарської продукції та її посилює дисбаланс в національній економіці [76]. Серед сучасних викликів та загроз у сфері продовольчої безпеки слід також відмітити [20]: «локальні дефіцити продуктів харчування, викликані утрудненням постачання та/чи надмірним попитом; зниження обсягів виробництва значущих видів сільськогосподарської продукції; руйнування інфраструктури виробництва, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування; значні матеріально-технічні та фінансові втрати частини сільськогосподарських виробників; погіршення якості харчування населення; погіршення забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними засобами; посилення дефіциту трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві».

Зважаючи на викладене, мінімізація проявів глобальної продовольчої кризи потребує оперативного запровадження заходів, спрямованих на захист і підтримку виробництва сільськогосподарської продукції в Україні в умовах воєнного стану. Відповідно, з початком широкомасштабного вторгнення рф на територію України здійснено низку заходів, спрямованих на підтримку сільського господарства, що значною мірою сприяло як зниженню загроз

продовольчій безпеці держави, так і забезпеченню сталості сільськогосподарського виробництва у воєнний період.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 р. № 327-р. затверджено План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. Згідно з документом, визначено ряд першочергових завдань та передбачено заходи для їх виконання. Зокрема, у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачено наступні завдання:

– забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, зокрема шляхом задоволення потреби в імпортних складових заходи (заходи: формування і затвердження переліку товарів критичного імпорту, необхідних для забезпечення безперервного функціонування підприємств агропромислового комплексу та задоволення потреб населення у харчових продуктах);

– регулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та забезпечення експортного попиту (заходи: регулювання обсягів експорту сільськогосподарської продукції (товарів), стимулювання експорту та збільшення експортних квот у разі стабільного збільшення запасів товарної групи).

Наразі в Україні у сфері регулювання експортно-імпортних операцій з агропромисловою продукцією відбулося ряд змін, спрямованих на посилення продовольчої безпеки [32]:

– у 2022 році упроваджено заборону на експорт деяких видів агропромислової продукції [54] (овес, просо, гречку, цукор, сіль, жито, велику рогату худобу (живу), м’ясо та субпродукти з неї (морожені, розсільні, сушені або копчені) та встановлено ліцензування експорту низки соціально важливої продукції (пшениці, кукурудзи, м’яса та яєць свійських курей, соняшникової олії). З часом було скасовано ліцензування експорту кукурудзи та соняшникової олії [55], а також скасовано заборону на експорт проса і цукру [53];

– з метою забезпечення безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів в умовах воєнного стану дозволено продавати імпортовані харчові продукти та корми, інформація про які викладена мовою, відмінною від державної. Разом з тим, партії зазначених харчових продуктів та кормів мають супроводжуватися обов'язковою інформацією державною мовою (надається на вимогу споживачів) [60];

– оперативно оновлюється перелік товарів критичного імпорту харчовими продуктами, що унеможливлює дефіцит таких продуктів, а також необхідним обладнанням. Наразі до товарів критичного імпорту віднесено, зокрема [62], велику рогату худобу, нетелей, свиней, овець та кіз, свійську птицю, добрива мінеральні або хімічні, ветеринарне обладнання та ін.;

– спрощено митне оформлення продуктів харчування та визначено перелік товарів, до яких застосовують відстрочення сплати митних платежів [28], зокрема мова йде про м'ясо, рибу, молоко, овочі, олію, каву, чай та ін.;

– змінено низку вимог до імпорту та експорту сільськогосподарської продукції під час воєнного стану. Зокрема: скасовано вимогу отримання карантинного сертифіката на імпортоване насіння під час переміщення територією України; запроваджено можливість оформлення фітосанітарного сертифіката в електронній формі; спрощено ввезення харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, а також живих тварин на митну територію України [52].

Запроваджені заходи у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності мають сприяти надійному забезпеченню населення України продовольством, підвищенню економічної і фізичної доступності харчових продуктів, недопущенню зривів експортних контрактів сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз результатів проведеного дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки.

1. З’ясовано, що продовольча безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини шляхом гарантування вільного економічного доступу до продуктів харчування з метою підтримання життєдіяльності. Ключовими показниками рівня продовольчої безпеки є: низькі ввізні мита на сільськогосподарську продукцію; наявність програм продовольчої безпеки; відсоток витрат на продовольство від середнього доходу на сім’ю; обмежені розміри та опції доступного кредитування для сільських господарств; високий показник доступності продовольства; помірний рівень продовольчих втрат; волатильність сільськогосподарського виробництва; ризик політичної нестабільності; корупційні ризики; низький рівень державних витрат на наукові дослідження і розробки в галузі сільського господарства, а також різні аспекти якості продовольства і стандарти харчування.

2. Встановлено, що нетарифні методи регулювання експортно-імпортних операцій – це комплекс заходів забороно-обмежувального характеру, з метою захисту національних виробників, споживачів та ринків, а також задля здійснення ефективної національної економічної політики. При формуванні зовнішньоекономічної діяльності підприємств сільського господарства багатьох країн отримують значну підтримку від держави, зокрема в виді субсидій на виробництво, зниження витрат на пальне та мастильні матеріали тощо; у разі експорту держава компенсує податок на додану вартість; якщо агропідприємства самостійно виходять на зовнішні ринки, держава безпосередньо компенсує їм ПДВ; у випадку, коли посередники реалізують продукцію сільськогосподарських підприємств, вони отримують компенсацію з поверненням податку на додану вартість.

3. Показано, що аналіз незалежності продовольчого ринку є ключовим у зовнішній торгівлі України продовольством, оскільки за результатами

розрахунків його критеріїв уводяться законні обмеження щодо експорту та імпорту продовольства або інші обмеження стосовно забезпечення продовольчої безпеки без порушення міжнародно-правових зобов'язань держави, зокрема норм СОТ.

4. На основі розрахунку коефіцієнта покриття імпорту експортом за основними експортними товарами встановлено, що продукція українських товаровиробників домінує на внутрішньому ринку харчових продуктів. Це підтверджує суттєве (до 70 разів) переважання доходів від експорту над витратами на імпорт за товарами, які вони виготовляють. Низьке (менше 1,0) значення цього показника спостерігається за товарними групами 03 «Риба і ракоподібні, молюски та інші водяні безхребетні», 07 «Овочі та деякі їстівні коренеплоди і бульби», 08 «Їстівні плоди та горіхи; шкірки цитрусових або динь», 09 «Кава, чай, мате або парагвайський чай, прянощі» та 16-21 «Готові харчові продукти».

5. З'ясовано, що нетарифне регулювання виступає основою державного регулювання розвитку агропромислового комплексу у більшості держав світу. Україна також використовує окремі його інструменти, зокрема, у відповідності до Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції». З метою підтримання конкурентоспроможності вітчизняних виробників продукції тваринництва Кабінет Міністрів України встановлює щорічні квоти на ввезення продукції, що підпадає під визначення першої та другої груп УКТ ЗЕД. У разі імпорту в Україну товарів рослинного походження також широко використовуються нетарифні обмеження. Зокрема, сільськогосподарська продукція, яка ввозиться на митну територію України, підлягає радіологічному контролю, а окремі групи – державному контролю

6. Встановлено, що використання нетарифних інструментів державного регулювання зовнішньої торгівлі продукцією АПК є загальнопоширеним, яке «охоплює 18-30 % світової торгівлі. Найактивнішим заходом нетарифного регулювання в країнах ЄС та США, який використовують з протекціоністськими цілями та рівень якого найвищий, є санітарний та фітосанітарний контроль.

Найбільша кількість цих заходів застосовується до імпорту живих тварин і продуктів тваринного та рослинного походження.

7. Виявлено, що пріоритетні кроки державної політики у сфері зовнішньоекономічної політики для формування продовольчої безпеки повинні бути спрямовані: на раціоналізацію співвідношення експорту та імпорту продовольства; на використання інструментів митно-тарифного регулювання для цілей формування продовольчої безпеки держави, оперативне застосування заходів торгового захисту в разі демпінгового, субсидованого чи різко зростаючого імпорту продовольства; на скорочення залежності вітчизняного аграрного сектору від імпорту технологій, машин, обладнання та інших ресурсів. За умови удосконалення регуляторної політики України вітчизняний агропромисловий комплекс має значні перспективи розвитку. Втім, застосування тарифних та нетарифних заходів має здійснюватися у комплексі, взаємоузгоджено, а також доповнюватися кредитно-фінансовими та податковими інструментами.

8. Показано, що наразі в Україні у сфері регулювання експортно імпортних операцій з агропромисловою продукцією відбулося ряд змін, спрямованих на посилення продовольчої безпеки. Запроваджені заходи сприятимуть надійному забезпеченню населення України продовольством, підвищенню економічної і фізичної доступності харчових продуктів, недопущенню зривів експортних контрактів сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dovzhik O.O. State regulatory agrarian policy in the context of world experience. *Economy and society. Economy and management of the national economy.* Mukachevo State University. 2016. Vol. 2, P. 97-102.

2. FAO 1996. Rome Declaration of World Food Security and World Food Summit Plan of Action. URL: http://www.fao.org (дата звернення: 02.11.2023).

3. FAO. Monitoring food security and nutrition in support of the implementation of the Agenda for sustainable development till 2030: Conclusions and future plans». URL: http://www.fao.org/3/a-i6188r.pdf (дата звернення: 02.11.2023).

4. FAO: офіційний сайт. URL: http://surl.li/oopmp (дата звернення: 03.11.2023).

5. Galtsova O.L. State support for innovative development in agriculture using the resource potential mechanism. *Market infrastructure: electronic scientific edition.* 2019. Issue 38. P. 441-445.

6. Global Food Security Index Ukraine 2022. URL: http://surl.li/ooplr (дата звернення 29.11.2023).

7. Impact of the Ukraine-Russia conflict on global food security and related matters under the mandate of the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). URL: http://surl.li/oopm (дата звернення: 13.05.2023).

8. Market Access Map. URL: http://surl.li/oopne (дата звернення: 28.05.2023).

9. Poverty and Hunger: Issues and Options for Food Security in Developing Countries. World Bank. 1986.

10. The State of Agricultural Commodity Markets 2020. Agricultural Markets and Sustainable Development : Global value chains, smallholder farmers and digital innovations. URL: http://www.fao.org/publications/soco/en/ (дата звернення 13.11.2023).

11. TRAINS. The global database on Non-Tariff Measures. URL: http://surl.li/oopnt (дата звернення: 18.11.2023).

12. UNCTAD. Classification of Non-tariff Measures. February 2012 version (UNCTAD/DITC/TAB/2012/2). Edited by UNCTAD: United Nations. URL: http://surl.li/oopnz (дата звернення: 08.10.2023).

13. What is Food Security. URL: http://surl.li/oopoe (дата звернення: 12.11.2023)

14. World Agricultural Supply and Demand Estimates. URL: http://surl.li/oopoj (дата звернення: 13.05.2023).

15. World Investment Report 2008: Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge. United Nations Conference on Trade and Development, 2008, P. 3.

16. World investment report 2013: Global Value Chain: Investment and Trade for Developmen. United Nations Conference on Trade and Development. 2013. 236 p.

17. WTO: офіційний сайт. URL: http://itip.wto.org/goods/Forms/GraphView.aspx (дата звернення: 12.09.2023).

18. Агакерімова Р.Ю. Вплив війни в Україні на національну та глобальну продовольчу безпеку. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. № 50. http://surl.li/ooppe (дата звернення: 17.11.2023).

19. Акименко О. Теоретико-методологічні аспекти регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в умовах європейської інтеграції. Чернігів: ЧНТУ, 2018. С. 67-76.

20. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. URL: http://surl.li/mpviv (дата звернення: 23.05.2023).

21. Алішов Г. Н. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. *Економіка і суспільство.* 2017. Вип. 13. С. 164-168.

22. Богданович О. А. Актуальність питання продовольчої безпеки. URL: http://surl.li/oopps (дата звернення: 03.11.2023)

23. Гобела В.В., Мельник С.І., Курляк М.Д. Продовольча безпеки України на фоні війни: оцінка стану та прогнозування тенденцій. *Цифрова економіка та економічна безпека.* 2022. Вип. 2(02). С. 92-98.

24. Голинський Ю.О., Павелчак А.В. Митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності та його удосконалення. URL: http://surl.li/oopqe (дата звернення: 06.12.2023)

25. Головачова О.С. Особливості застосування нетарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі продукцією АПК України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 10. С.75-78.

26. Державна митна служба України: офіційний сайт. URL: https://customs.gov.ua/ (дата звернення: 26.11.2023).

27. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/ (дата звернення: 26.11.2023).

28. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану: Постанова КМУ від 09.03.2022 № 236. URL: http://surl.li/mpvmo (дата звернення: 27.11.2023).

29. Деякі питання проведення заходів офіційного контролю товарів, що ввозяться на митну територію України (у тому числі з метою транзиту): Постанова КМУ від 24.10.2018 р. № 960. URL: http://surl.li/oopto (дата звернення: 13.10.2023).

30. Доповідь про людський розвиток 1994: ПРООН. URL: http://surl.li/oopqm (дата звернення: 03.10.2023)

31. Євроінтеграція: прийнято 81% запланованих нормативно-правових актів в сфері санітарних та фітосанітарних заходів. URL: http://surl.li/ojxbj (дата звернення: 28.11.2023).

32. Жураковська Л. Заходи для підтримки сільського господарства в Україні в умовах воєнного стану. URL: http://surl.li/mpvje (дата звернення: 15.06.2023).

33. Залізнюк В. П. Еволюція поняття та підходів щодо виміру продовольчої безпеки. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1249 (дата звернення: 03.12.2023)

34. Залізнюк В. П. Імпортозаміщення в системі забезпечення продовольчої безпеки України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 1. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1374 (дата звернення: 17.08.2023).

35. Зулгарін В.Г. Особливості міжнародних договорів у галузі регулювання міжнародних торгових відносин: дис.… канд. юрид. наук: 12.00.11 / Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ, 2021 199 с.

36. Іртищева І.О., Рогатіна Л.П., Ільницька О.С. Продовольча безпека – важливий елемент економічної та національної безпеки. *Агросвіт*. 2020. № 22. С. 3-8.

37. Коваль З. В. Терор голодом як злочинний управлінський засіб злому психологічної стійкості українського народу. Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ НАДУ. Одеса, 2014. Вип 1 (57). С. 19-24.

38. Кулеба Д. Україна зміцнює роль гаранта світової продовольчої безпеки. URL: http://surl.li/ooprm (дата звернення 28.11.2023).

39. Кулинич П. Продовольча безпека України і світу в умовах війни: як посилити можливості права для її забезпечення? URL: http://surl.li/mpvir (дата звернення: 16.06.2023).

40. Кулинич П. Ф. Завершення земельної реформи в Україні: правові проблеми. *Правова держава*. Вип. 31. 2020. С. 232-241.

41. Лупенко Ю.О., Ходаківська О.В. Наукові засади запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення: наук. доп. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2016. 40 с.

42. Мандра Г.А. Оперативне тарифне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Офіційний сайт Міністерства юстиції України. URL: https://mmjust.gov.ua/m/str_20086 (дата звернення: 06.11.2023)

43. Масюк О.П., Заїка О.В. Публічне управління продовольчою безпекою в Україні під час війни. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 4(83). С. 165-171.

44. Мельник Т.М., Головачова О.С. Регуляторна зовнішньоекономічна політика у сфері АПК: вітчизняний і зарубіжний досвід. Економічний часопис-XXI, 2015. 3-4 (2). С. 12-16.

45. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1379. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п (дата звернення: 11.10.2023).

46. Митний Кодекс України. URL: http://surl.li/vwcq (дата звернення: 23.11.2023).

47. Мостова А. Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до ийого оцінки. Причорноморські економічні студії. 2019. № 43. С. 59-68.

48. Немченко В. В. Продовольча безпека України: *зб. наук. пр. ВНАУ. Сер.: Економічні науки.* 2012. № 4 (70). Т. 2. С. 179-183.

49. Панасейко І. Проблеми нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах дії зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Бізнес Інформ.* 2017. № 2. С. 50-54.

50. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: http://surl.li/oopst (дата звернення: 01.11.2023).

51. Подра О.П., Петришин Н.Я., Ноджак Л.С. Особливості класифікації та використання заходів нетарифного регулювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління*». 2021. № 2 (8). С.98-108.

52. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану: Закон України від 12.05.2022 № 2246 IX. URL: http://surl.li/mpvmg (дата звернення: 12.11.2023).

53. Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424: Постанова КМУ від 3.05.2022 № 549. URL: http://surl.li/mpvku (дата звернення: 27.11.2023).

54. Про внесення змін у додатки 1 і 5 до Постанови КМУ від 29.12.2021 № 1424: Постанова КМУ від 05.03.2022 № 207. URL: http://surl.li/mpvlp (дата звернення: 12.11.2023).

55. Про внесення змін у додаток 5 до Постанови КМУ від 29.12.2021 № 1424: Постанова КМУ від 24.03.2022 № 352. URL: http://surl.li/mpvlf (дата звернення: 27.11.2023).

56. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.1997 р. № 468/97-ВР. URL: http://surl.li/oopwb (дата звернення: 27.11.2023).

57. Про Державний резерв України: Закон України № 51/97-ВР від 24.01.1997. URL: http://surl.li/oopwl (дата звернення: 30.10.2023).

58. Про державну підтримку сільського господарства: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV (Редакція від 01.01.2017) URL: http://surl.li/oopwy (дата звернення: 10.12.2023)

59. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення: Постанова Кабінету Міністрів України № 656 від 14.04.2000 р. URL: http://surl.li/oopxm (дата звернення: 14.09.2023).

60. Про заходи щодо забезпечення в умовах воєнного стану безперебійного постачання імпортованих харчових продуктів і кормів: Постанова КМУ від 09.03.2022 № 234. URL: http://surl.li/mpvnb (дата звернення: 27.11.2023).

61. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII. URL: http://surl.li/ocdqx (дата звернення: 27.11.2023)

62. Про перелік товарів критичного імпорту: Постанова КМУ від 24.02.2022 № 153. URL: http://surl.li/ezhzc (дата звернення: 27.11.2023).

63. Про продовольчу безпеку України: проект Закону України від 28.04.2011 № 8370-1 URL: http://surl.li/ooqae (дата звернення: 12.10.2023).

64. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: розпорядження КМУ від 10.07.2019 р. № 588-р. URL: http://surl.li/cdjxs (дата звернення:13.05.2023).

65. Рекомендовані МОЗ України раціональні норми споживання (орієнтовний набір) основних продуктів харчування в середньому на одну особу. URL: http://surl.li/ooqbj (дата звернення: 25.05.2023).

66. Ринки реального сектора економіки України в інституціональному середовищі СОТ: кон'юнктура та інтеграція / за ред. проф. В. О. Точиліна; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. К., 2012. 552 с.

67. Родінова Н., Дергач А., Гудзь Г. Світова продовольча криза як наслідок російсько-української війни. *Економіка та суспільство.* 2022. № 40. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-25 (дата звернення: 30.11.2023).

68. Саблук П. Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 378 с.

69. Сеперович Н., Шевцов О. Продовольча безпека в Україні: стан, проблеми, шляхи вирішення. Актуальні питання аграрної політики. Київ, 2002. С. 254-300.

70. Сіренко Н.М., Чайка Т.О. Органічні продукти харчування у забезпеченні продовольчої безпеки України. *Економіка АПК.* 2012. № 1. С. 43-48.

71. Тимошенко М.М. Регулювання експортно-імпортної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Сталий розвиток економіки.* 2023. №3 (13). С. 34-38.

72. Тичук Н.В., Чорна Т.М. Забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: зовнішньоекономічна складова. *Якість і безпека харчових продуктів:* збірник тез VI Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 листопада 2023 р. К.: НУХТ, 2023. С. 274-276.

73. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 21.03.2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 16.06.2022).

74. Цілі сталого розвитку – Україна: національна доповідь 2017. Міністерство економічного розвитку і торгівлі. 174 с. URL: http://surl.li/ckar (дата звернення: 04.10.2023)

75. Чуб А.В. Регуляторна політика України у сфері АПК: міжнародний досвід. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості.* 2022 № 2(26) С. 140-150.

76. Штангрет А.М., Базилюк В.Б., Чорненька О.Б. Актуальні аспекти забезпечення продовольчої безпеки України. *Приазовський економічний вісник.* Вип. 2(31), 2022. С. 40-47.

77. Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Забезпечення продовольчої безпеки України: повоєнний контекст. *Економіка України.* 2022. № 7 (728). С. 21-42.

78. Щодо узагальненої інформації про державне регулювання ввезення на митну територію України харчових продуктів і продовольчої сировини та застосування заходів нетарифного регулювання до таких товарів: лист ДМСУ від 17.02.2003 № 11/4-10-2326-ЕП. URL: http://surl.li/ooqck (дата звернення: 18.11.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Завдання тарифного та нетарифного регулювання[28]

